

Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας

Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

Παιδαγωγικό τμήμα

Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών

Προσεγγίσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση ενηλίκων ευάλωτων
ομάδων πληθυσμού**

POST GRADUATE THESIS

Equal opportunities in educating adult vulnerable groups

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ(ΤΩΝ)/NAME OF STUDENTS

Μπερδέκλη Ελένη

Mperdekli Eleni

ΟΝΟΜΑ ΕΙΣΗΓΗΤΗ/NAME OF THE SUPERVISOR

Κ. Σοπίδου Βαρβάρα

Mr Sopidou Varvara

ΑΙΓΑΛΕΩ/AIGALEO 2021

Faculty of Health and Caring Professions
Department of Biomedical Sciences
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences
Department of Early Childhood Education and Care

Department of Pedagogy

Inter-Institutional Post Graduate Program
Pedagogy through innovative Technologies and Biomedical approaches

POST GRADUATE THESIS

Equal opportunities in educating adult vulnerable groups

Mperdekli Eleni

18051

eleni.berdekli@gmail.com

FIRST SUPERVISOR

Sopidou Varvara

SECOND SUPERVISOR

Chalidias Nikolaos

AIGALEO 2021

Δήλωση εργασίας μεταπτυχιακής εργασίας

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Μπερδέκλη Ελένη του Αναστασίου, με αριθμό μητρώου 18051 φοιτήτρια του Διδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων του των Τμημάτων Βιοϊατρικών Επιστημών/ Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία/Παιδαγωγική τμήμα των Σχολών Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας/Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι 31.1.22 και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.

Η Δηλούσα

Μπερδέκλη Ελένη

Ευχαριστίες

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την καθηγήτρια Σοπίδου Βαρβάρα, επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας διπλωματικής εργασίας, για την άψογη συνεργασία, την καθοδήγηση και τις γνώσεις που παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας. Ήταν πάντα πρόθυμη να βοηθήσει και να κατανοήσει τυχόν προβλήματα και αστοχίες.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή Καρκαλούσο Πέτρο που συντόνισε όλη τη διαδικασία της διπλωματικής και με καθοδήγησε στην τελική μορφοποίηση της εργασίας μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τους φίλους και τους συναδέλφους μου για την στήριξη, την κατανόηση και την βοήθεια που μου παρείχαν κατά τα διάρκεια των σπουδών και ειδικότερα το διάστημα της εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας.

Αφιερώσεις

Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι αφιερώμενη στον πατέρα μου ο οποίος με στήριξε και με προέτρεψε να ακολουθήσω χωρίς φόβο και δισταγμό την αγάπη μου για την εκπαίδευση.

Περίληψη

Σκοπός: Η διερεύνηση στις ίσες ευκαιρίες για εκπαίδευση ευπαθών ομάδων ενηλίκων

Μέθοδος: Η δευτερογενής έρευνα της βιβλιογραφίας των ευάλωτων ομάδων πληθυσμού και των ίσων ευκαιριών εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα: εξέταση των ανειδίκευτων εργατών, των γλωσσικών ή/και φυλετικών μειονοτήτων, των μεταναστών, των άγαμων μητέρων, των λειτουργικά αναλφάβητων, των ενηλίκων με μαθησιακές ή κινητικές δυσκολίες, των χρηστών ουσιών, και των αποφυλακισμένων ενηλίκων, όπως και των ίσων ευκαιριών εκπαίδευσης, σε ευρωπαϊκά και ελληνικά πλαίσια.

Αποτελέσματα: Υπάρχουν δύο θεμελιωδώς διαφορετικές προσεγγίσεις στη μέτρηση των εμποδίων. Η επιλογή της προσέγγισης έχει εκτεταμένες επιπτώσεις στις πληροφορίες που συλλέγονται, και κατά συνέπεια στις ευκαιρίες διατύπωσης συστάσεων πολιτικής. Η έρευνα έδειξε ότι η έλλειψη ενδιαφέροντος αντιμετωπίζεται ως μέρος του συνόλου των εμποδίων ενώ η λογική είναι ότι τα εμπόδια δημιουργούνται μόνο όταν δεν έχει πραγματοποιηθεί μια εκφρασμένη επιθυμία συμμετοχής και τότε ο στόχος είναι να ανακαλυφθεί το τί εμπόδιζε τη συμμετοχή.

Συμπεράσματα: Η έρευνα δείχνει ότι ένα σημαντικό μερίδιο του πληθυσμού αντιμετωπίζει εξωτερικά εμπόδια για την μάθηση. Ομοίως, οι ψυχολογικοί παράγοντες επηρεάζουν σημαντικά την ετοιμότητα των ατόμων να αναζητήσουν οργανωμένες μαθησιακές δραστηριότητες. Αρκετά άτομα παγκοσμίως δεν ήθελαν να σπουδάσουν επειδή θεωρούσαν τους εαυτούς τους αρκετά εγγράμματους. Η βιβλιογραφία δείχνει ότι τα εμπόδια διάθεσης είναι μακράν ο μεγαλύτερος αποτρεπτικός παράγοντας. Η έλλειψη ενδιαφέροντος αντικατοπτρίζει συχνά έναν υποκειμενικό ορθολογισμό που οικοδομείται γύρω από την πολιτιστική ιδιοκτησία, την ταυτότητα και το πλαίσιο της ζωής του ατόμου, ιδίως όσον αφορά την εργασία. Για να εγγραφεί ένα άτομο σε ένα μάθημα ή ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης, πρέπει να αποκτήσει την πεποίθηση ότι η μελέτη θα επηρεάσει θετικά την εργασιακή του κατάσταση ή /και την ποιότητα ζωής του. Η συμμετοχή για άλλους λόγους εκτός από την εργασία ή/και την βελτίωση της ποιότητας ζωής είναι ξένη για την οπτική και την ταυτότητα τέτοιων ατόμων.

Abstract

Purpose: To explore equal opportunities for education of vulnerable groups of adults

Method: The secondary research of the literature of vulnerable populations and equal educational opportunities. Specifically: examination of unskilled workers, linguistic and / or racial minorities, immigrants, unmarried mothers, functionally illiterate people, adults with learning or mobility difficulties, substance users, and released adults, as well as equal opportunities for education, in European and Greek contexts.

Results: There are two fundamentally different approaches to measuring barriers. The choice of approach has far-reaching implications for the information collected, and consequently for policy recommendations. Research has shown that lack of interest is treated as part of all barriers while the logic is that barriers are created only when an expressed desire to participate has not been realized and then the goal is to find out what prevented participation.

Conclusions: Research shows that a significant proportion of the population faces external barriers to learning. Similarly, psychological factors significantly affect the readiness of individuals to seek organized learning activities. Many people around the world did not want to study because they considered themselves quite literate. The literature shows that mood barriers are by far the biggest deterrent. Lack of interest often reflects a subjective rationality built around cultural property, identity and the context of one's life, especially with regard to work. In order to enroll individually in a course or training program, he must gain the belief that the study will positively affect his working condition and / or his quality of life. Participation for reasons other than work and / or improving the quality of life is foreign to the vision and identity of such individuals.

Περιεχόμενα

.....	i
Δήλωση εργασίας μεταπτυχιακής εργασίας.....	iv
Ευχαριστίες	v
Αφιερώσεις	vii
Περίληψη	ix
Abstract	xi
Συνομογραφίες	xiii
1.Εισαγωγή.....	2
2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	5
2.1. Οι Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού	5
2.1.1. Ορισμοί	5
2.1.2. Τύποι	9
2.1.2.1. Ανειδίκευτοι εργάτες (μαύρη εργασία).....	9
2.1.2.2. Ενήλικες που ανήκουν σε γλωσσικές ή φυλετικές μειονότητες.....	9
2.1.2.3. Μετανάστες – αλλόγλωσσοι	10
2.1.2.4. Άγαμες μητέρες.....	11
2.1.2.5. Λειτουργικά αναλφάβητοι.....	12
2.1.2.6. Ενήλικες με μαθησιακές ή κινητικές δυσκολίες.....	13
2.1.2.7. Χρήστες ουσιών	14
2.1.2.8. Ενήλικες που έχουν αποφυλακιστεί.....	15
2.2. Ίσες Ευκαιρίες Εκπαίδευσης.....	16
2.2.1. Ορισμοί	16
2.2.2. Ιστορία.....	20
2.2.3. Οι ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης σήμερα	22
2.2.4. Η Κατάσταση στην Ευρώπη.....	23
2.2.5. Η κατάσταση στην Ελλάδα.....	24
2.3. Ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης ενήλικου ευάλωτου πληθυσμού	25
3. Συμπεράσματα	33
4. Αναφορές.....	36

Συντομογραφίες

Αγγλική ορολογία

ICMF	Integral Conceptual Model of Frailty
EQF	European Qualifications Framework
EPALE	Electronic Platform for Adult Learning in Europe
CVET	Continuing Vocational Education and Training
PIAAC	Program for the International Assessment of Adult Competencies
AES	Advanced Encryption Standard
GRALE	Global Report on Adult Learning and Education

Πρόλογος

Η εκπαίδευση ενηλίκων αποτελεί θεμελιώδες μέρος της περαιτέρω εκπαίδευσης εδώ και δεκαετίες, με περισσότερα από 25000 άτομα ηλικίας 19 ετών και άνω να παρακολουθούν κολέγια το 2013/2014. Οι δραστικές περικοπές που ανακοίνωσε η κυβέρνηση στις αρχές του 2015 μειώνουν τα κονδύλια για την εκπαίδευση ενηλίκων κατά 24%, μειώνοντας περίπου 19000 θέσεις για μαθητές ηλικίας 19 ετών και άνω. Αυτό σημαίνει ότι από το 2010, η εκπαίδευση ενηλίκων έχει λάβει περικοπή χρηματοδότησης 40%. Ο βασικός ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι να επιτρέψει στους εργαζόμενους να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους και να αποκτήσουν νέες. Μετά την οικονομική κρίση, δίνει στους ενήλικες την ευκαιρία να επανεκπαιδευτούν, κάτι που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα άτομα που θα πρέπει να εργαστούν μετά την ηλικία της συνταξιοδότησης και χρειάζονται υποστήριξη για να εκπαιδευτούν σ' έναν νέο ρόλο. Η πρόσβαση σε περαιτέρω εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα σημαντική για ενήλικες σε μειονεκτούσες ομάδες, όπως μετανάστες ή γυναίκες από εθνοτικές μειονότητες.

Η έρευνα έχει αποδείξει ότι η ανάληψη μελετών αργότερα στη ζωή έχει θετική επίδραση στην υγεία: μια μελέτη που επικεντρώθηκε στα δημογραφικά στοιχεία 33 έως 42 βρήκε ορισμένα οφέλη για τη συνολική ζωή τους, συμπεριλαμβανομένης της διακοπής του καπνίσματος, της μείωσης της κατανάλωσης αλκοόλ και της άσκησης. Η μάθηση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής είναι επίσης υπεύθυνη για τη βελτίωση της ψυχικής υγείας, με τους ερωτηθέντες μιας μελέτης του 2004 να επιβεβαιώνουν ότι είχαν περισσότερη αυτοπεποίθηση, ένιωθαν ελπιδοφόροι και σκόπιμοι και είχαν συνολικά υψηλότερη αυτοεκτίμηση μετά την εκπαίδευση ενηλίκων.

Οι ενήλικες που επιλέγουν να ξαναρχίσουν την εκμάθησή τους αργότερα στη ζωή τους έχει βρεθεί ότι είναι πιο ανοιχτόμυαλοι και αποδέχονται τις διαφορές, και πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι οι περισσότεροι μορφωμένοι άνθρωποι είναι πιο αξιόπιστοι και ανεκτικοί. Τα πιο μορφωμένα άτομα είναι επίσης πιο πιθανό να είναι ενεργοί πολίτες: η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα διαπίστωσε ότι κάθε επιπλέον έτος εκπαίδευσης κάνει ένα άτομο 3% πιο πιθανό να ψηφίσει. Η εκμάθηση ενηλίκων είναι ένα θεμελιώδες συστατικό της αποκατάστασης φυλακών, και τα στοιχεία έχουν δείξει ότι είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος για να αποθαρρυνθεί η επανεμφάνιση.

1.Εισαγωγή

Ο εγχώριος και διεθνής πληθυσμός γερνά. Έως το 2050, το 25% του πληθυσμού θα είναι 65 ετών και άνω, ενώ τα άτομα άνω των 85 θα τριπλασιαστούν. Ο αριθμός των μεγαλύτερης ηλικίας άστεγων ενηλίκων αναμένεται να αυξηθεί επίσης. Οι υπηρεσίες άστεγων αναφέρουν ότι σχεδόν το 33% των χρόνιων αστέγων είναι άνω των 55 ετών. Μόνο στην κομητεία του Λος Άντζελες (LAC), υπήρχαν περίπου 51.340 άστεγοι ενήλικες το 2011 και σχεδόν το ένα τέταρτο (23%) ήταν 55 έως 61 ετών (Weinberger et al, 2018). Οι τάσεις γήρανσης μεταξύ ευάλωτων πληθυσμών ωθούν πολλούς τομείς έρευνας, ένας από τους οποίους είναι ο προσδιορισμός της ευπάθειας. Ορίζεται ως μια κατάσταση που επηρεάζει ένα άτομο που βιώνει συσσώρευση ελλείψεων σε σωματικούς, ψυχολογικούς και κοινωνικούς τομείς, οδηγώντας σε δυσμενείς επιπτώσεις όπως η αναπηρία και η θνησιμότητα. Υπάρχει έλλειψη βιβλιογραφίας σχετικά με την ευπάθεια μεταξύ των αστέγων και με βάση το λειτουργικό μέτρο που χρησιμοποιήθηκε, τα ποσοστά διέφεραν. Μία μελέτη μεταξύ ενός καναδικού δείγματος διαπίστωσε ότι το 7,2% του πληθυσμού ήταν ευπαθές, ενώ μια άλλη μελέτη μεταξύ ενός δείγματος Μεξικού-Αμερικής διαπίστωσε ότι το 37,1% του πληθυσμού ήταν ευπαθές, το 33,3% του πληθυσμού βρισκόταν σε πρώιμη ευπάθεια και το 29,6% του πληθυσμού δεν ήταν ευπαθές. Μεταξύ των αστέγων, σε ένα δείγμα αστέγων με έδρα τη Βοστώνη, ηλικίας 50-69 ετών, ο επιπολασμός της ευπάθειας ήταν 16% (Weinberger et al, 2018).

Για πάνω από έξι δεκαετίες, η ευπάθεια συζητήθηκε στη βιβλιογραφία και σχεδιάστηκαν μοντέλα για να εξηγήσουν τις φυσιολογικές, βιολογικές και μοριακές οδούς του συνδρόμου χωρίς ιδιαίτερη προσοχή σε πληθυσμούς με σημαντικό κίνδυνο (π.χ. άστεγοι). Προηγούμενα βιολογικά μοντέλα ευπάθειας έχουν περιγράψει τις κλινικές οδούς ευπάθειας, όπως υποκείμενες αλλοιώσεις, κλινικά χαρακτηριστικά και ανεπιθύμητα αποτελέσματα. Τα μοντέλα παρουσιάζουν επίσης φυσιολογικές αλλαγές που σχετίζονται με την ηλικία, οι οποίες περιλαμβάνουν τη σαρκοπενία, τη νευροενδοκρινική δυσλειτουργία και την ανοσολογική δυσλειτουργία. Αναπτύχθηκε επίσης ένα πλαίσιο εργασίας για την κατανόηση της ευπάθειας. Τα προγενέστερα της ευπάθειας περιελάμβαναν βιολογικούς, ψυχολογικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Επίσης, η ασθένεια και η μείωση του φυσιολογικού αποθεματικού θεωρήθηκαν ότι οδηγούν σε απώλεια βάρους, αδυναμία, μειωμένη

αντοχή και σωματική δραστηριότητα, βραδύτητα, γνωστική μείωση και συμπτώματα κατάθλιψης. Έτσι, η ευπάθεια περιγράφηκε πως οδηγεί σε δυσμενή αποτελέσματα, δηλαδή αναπηρία, νοσηρότητα, νοσηλεία, ιδρυματοποίηση και θάνατο. Ένας από τους σημαντικότερους περιορισμούς αυτού του μοντέλου περιλαμβάνει το γεγονός ότι η ευπάθεια δεν χωρίζεται σε τρία αντίστοιχα συστατικά, δηλαδή σωματικά, ψυχολογικά ή κοινωνικά. Επιπλέον, οι καθοριστικοί παράγοντες της διάρκειας ζωής δεν προσδιορίζονται συγκεκριμένα καθώς σχετίζονται με ευάλωτους πληθυσμούς (Thompson, 2018).

Το Μοντέλο Πλαισίου Εργασίας προσαρμόστηκε στο Ακέραιο Εννοιολογικό Μοντέλο Ευπάθειας, κατανέμοντας την ευπάθεια σε σωματικούς, ψυχολογικούς και κοινωνικούς τομείς. Το Integral Conceptual Model of Frailty (ICMF) περιλαμβάνει προγενέστερα, όπως η κοινωνιοδημογραφία (π.χ. ηλικία, εκπαίδευση, εισόδημα, φύλο και οικογενειακή κατάσταση), τρόπος ζωής, συμβάντα ζωής και βιολογικοί παράγοντες. Οι περιορισμοί του μοντέλου ICMF, του Πλαισίου Εργασίας στο Μοντέλο Ανάπτυξης και των βιολογικών μοντέλων είναι ότι δεν εντοπίζουν τη διαφορά μεταξύ ευάλωτων πληθυσμών όσον αφορά σημαντικούς παράγοντες συμπεριφοράς, όπως η χρήση ναρκωτικών και αλκοόλ, βιολογικούς παράγοντες, όπως η μείωση των τελομερών και η αυξημένη ανοσολογική ενεργοποίηση, περιβαλλοντικούς παράγοντες, οι οποίοι μπορεί να περιλαμβάνουν το περιβάλλον, τύπος τρόπου ζωής που μπορεί να περιλαμβάνουν συμμετοχή σε συμμορίες και ορισμένα γεγονότα ζωής, όπως φυλάκιση και έλλειψη στέγης που μπορεί να τους θέσουν σε μεγαλύτερο κίνδυνο ευπάθειας. Επιπλέον, αυτά τα μοντέλα δεν λαμβάνουν υπόψη μεταβλητές σε μακροοικονομικό επίπεδο που μπορεί να επηρεάσουν ατομικούς, περιστασιακούς, συμπεριφορικούς και σχετικούς με την υγεία παράγοντες κινδύνου. Όσον αφορά το εννοιολογικό μοντέλο των ευάλωτων πληθυσμών, η έννοια της ευπάθειας δεν προσδιορίζεται, κάτι που ομοίως αποτελεί περιορισμό ((Holmes et al, 2020).

Η έννοια της ισότητας στον τομέα των εκπαιδευτικών ευκαιριών μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων είναι μία από τις ζωτικές πτυχές για την ανάπτυξη κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών θέσεων σε κάθε κοινωνία. Η εκπαίδευση είναι ένα από τα μέσα για την εξάλειψη των κοινωνικών προβλημάτων προκειμένου να φέρει τους ανθρώπους στον οριζόντιο τομέα της ανθρώπινης ανάπτυξης. Μερικές από τις αρχές και τις έννοιες της κατανομής ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών εκφράστηκαν με διάφορους

τρόπους. Το 1966, οι ΗΠΑ είχαν συγκροτήσει μια επιτροπή εμπειρογνομόνων για τη μελέτη διαφόρων δυνατοτήτων ίσης κατανομής των εκπαιδευτικών πόρων μεταξύ των ανθρώπων. Προσδιόρισαν διάφορους τρόπους για την προώθηση της ισότητας της εκπαίδευσης. Δήλωσαν ότι, για την ισότιμη κατανομή της εκπαίδευσης στους ανθρώπους, θα πρέπει να υπάρχουν ορισμένες εισροές όπως οι δαπάνες των μαθητών, οι φυσικές εγκαταστάσεις και η πηγή της βιβλιοθήκης. Θα πρέπει επίσης να υπάρχουν αποτελέσματα όπως η φυλετική σύνθεση των μαθητών, το ηθικό των εκπαιδευτικών και η εξέταση των ακαδημαϊκών αποτελεσμάτων των μαθητών, όπως φαίνεται ξεχωριστά (Hart, 2018). Η ίση εκπαίδευση για όλα τα παιδιά σημαίνει ότι πρέπει να υπάρχει το ίδιο πρόγραμμα σπουδών στο ίδιο σχολείο. Η ισότητα που μετράται από τα αποτελέσματα της σχολικής εκπαίδευσης και η ισότητα που ορίζονται από τη φυλετική ένταξη τονίστηκαν ως αποτελεσματικές λειτουργίες των σχολείων, οι οποίες φέρνουν αλλαγές στους μαθητές. Για την επίτευξη των στόχων της εκπαίδευσης, οι οποίοι υπόκεινται σε ίση κατανομή, έχουν δώσει ένα διπλό σύστημα για την ίση κατανομή της εκπαίδευσης. Είναι αποτελεσματικοί μηχανισμοί εισόδου στα σχολεία και εξωτερικοί μηχανισμοί όπως η επίδραση κοινωνικών παραγόντων. Όμως, το πρόβλημα με την κοινωνία είναι η διαβαθμισμένη ανισότητα σε σχεδόν κάθε σφαίρα της κοινωνίας (Tavousi et al, 2016). Κάποιος μπορεί να πει ότι η «κάστα» είναι η βάση και το υπόλοιπο είναι η υπερκατασκευή που καθορίζει την εξουσία, την κατοχή πόρων, την κτήση και φυσικά την εκπαίδευση. Είναι γεγονός ότι η ανισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών μπορεί να μειωθεί μόνο με τη μείωση της ανισότητας στην κοινωνία στο σύνολό της, κάτι που μπορεί να επιτευχθεί μέσω της εισαγωγής ποσοστώσεων και ειδικών διατάξεων για τα μειονεκτούντα άτομα της κοινωνίας (Aldridge, 2016). Τα προαναφερθέντα επιχειρήματα αντλούνται από την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης, η οποία υποστηρίζει ότι η κοινωνία πρέπει να βασίζεται στην ισότητα, την ελευθερία και την αδελφότητα, η οποία μπορεί να δημιουργήσει μια κοινωνικά δίκαιη κοινωνία. Επομένως, η εκπαίδευση και η κοινωνία μοιράζονται μια σημαντική σχέση μεταξύ τους.

2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

2.1. Οι Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού

2.1.1. Ορισμοί

Οι ευάλωτοι πληθυσμοί ορίζονται ως ομάδες που έχουν αυξημένο σχετικό κίνδυνο και μειωμένους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς πόρους που οδηγούν σε κακή κατάσταση υγείας που αυξάνει τη νοσηρότητα και τη θνησιμότητα. Η διαθεσιμότητα πόρων μπορεί να είναι κοινωνικοοικονομική και περιβαλλοντική, ενώ ο σχετικός κίνδυνος είναι η έκθεση σε παράγοντες κινδύνου που μπορεί να περιλαμβάνουν τον τρόπο ζωής, τις συμπεριφορές και τις επιλογές (Lovett et al, 2018). Τα στοιχεία υποδηλώνουν ότι οι κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο για αρνητικά αποτελέσματα για την υγεία, συμπεριλαμβανομένης της πρόωρης γήρανσης και της θνησιμότητας σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό. Οι πληθυσμοί που ενδέχεται να εμπίπτουν στην κατηγορία της ευπάθειας περιλαμβάνουν εκείνους που βρίσκονται σε αποφυλάκιση υπό όρους ή σε δικαστική επιτήρηση, είναι άστεγοι και εκείνους που εμφανίζουν υψηλά επίπεδα σχετικού κινδύνου. Η ευπάθεια μπορεί να θέσει σε κίνδυνο ένα άτομο. Ωστόσο, οι ευάλωτοι πληθυσμοί δεν είναι όλοι ευπαθείς. Σε μια προσπάθεια να διευκρινιστεί η αδυναμία και η ευπάθεια, πρέπει να εντοπισθούν συγκεκριμένα προηγούμενα που ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο ευάλωτους πληθυσμούς (Σταμέλος, 2009).

Σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους, οι άστεγοι και οι άλλοι ευάλωτοι πληθυσμοί μπορεί να έχουν συμβάντα όπως κατακερματισμένη παιδική ηλικία και εφηβεία, πιθανά ιστορικά φυλάκισης και κατ' εξακολούθηση υποτροπές, ζωή σε ορφανοτροφείο, καθώς και παράγοντες συμπεριφοράς, όπως παράνομη χρήση ναρκωτικών που μπορεί να τους θέσουν σε μεγαλύτερο κίνδυνο για ευπάθεια. Εκδηλώσεις στην πρώιμη παιδική ηλικία, όπως ένα βίαιο περιβάλλον στο σπίτι μπορεί να περιορίσουν την ομαλότητα και να ενθαρρύνουν τη φυγή από το σπίτι. Μόλις κάποιος βρεθεί στο δρόμο, ένα σημαντικό σύνολο παραγόντων κινδύνου γίνονται οδοί για σωματική, σεξουαλική κακοποίηση και θυματοποίηση. Μια μελέτη μεταξύ ανδρών και γυναικών άστεγων διαπίστωσε ότι βρέθηκε υψηλότερο ποσοστό θυματοποίησης μεταξύ εκείνων που είχαν διάγνωση μανίας, εξάρτησης από φάρμακα και εξάρτησης από το αλκοόλ και τα ναρκωτικά (Fordham et al, 2018). Τα δεδομένα αποκαλύπτουν ότι η εξάρτηση από τα ναρκωτικά και το

αλκοόλ μπορεί να διαιωνίσει την φυλάκιση και την υποτροπή. Μια ομοσπονδιακή έκθεση διαπίστωσε ότι το 32% των κρατικών κρατουμένων και το 22% για τους ομοσπονδιακούς κρατούμενους είχαν χρησιμοποιήσει ναρκωτικά τη στιγμή της παράβασης. Για άστεγες γυναίκες πρώην παραβάτες, οι προκλήσεις αφθονούν κατά την επανένταξη στην κοινωνία. Σε αυτήν την περιγραφική μελέτη μεταξύ των άστεγων γυναικών υπό επιτήρηση, οι προκλήσεις που αντιμετώπισαν αυτές οι γυναίκες περιελάμβαναν προκλήσεις στην πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, στην πρόοδο, στην πρόληψη της υποτροπής και στην αναζήτηση προγραμμάτων (Σκιαδά & Γεωργιάδου, 2018).

Καθώς τα άτομα γερνούν, είναι πιο πιθανό να είναι ευπαθή. Επιπλέον, οι γυναίκες με περιορισμένη εκπαίδευση, χαμηλότερη κοινωνικοοικονομική κατάσταση και μέλη μειονοτήτων είναι πιθανότερο να είναι ευπαθείς. Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι ευπαθείς ηλικιωμένοι ενήλικες που έχουν εκτεθεί σε μια ζωή ανισότητας είναι ευάλωτοι στην υγεία και διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο για ευπάθεια. Με βάση τα παραπάνω εμπειρικά δεδομένα, τόσο η ευπάθεια όσο και η έλλειψη στέγης καθιστούν τα άτομα πιο πιθανό να είναι ευάλωτα σε κακή έκβαση της υγειονομικής περίθαλψης, την πρόωρη νοσηρότητα και τη θνησιμότητα.

Οι παράγοντες ατομικού επιπέδου περιλαμβάνουν τη φυλή/εθνικότητα, το φύλο, το εισόδημα, την εκπαίδευση. Η συμμετοχή σε μια συγκεκριμένη φυλή ή εθνικότητα μπορεί να οδηγήσει σε ομοιότητες σχετικά με τη γεωγραφική προέλευση, την εθνική καταγωγή ή την κοινωνικοπολιτισμική ομάδα. Επιπλέον, το εισόδημα ή το ποσό του νομίματος που ανταλλάσσεται για τους τύπους υπηρεσιών που παρέχονται είναι μια σημαντική μεταβλητή κατάστασης. Ορισμένα στοιχεία δείχνουν ότι οι Αφροαμερικανοί, όσοι έχουν χαμηλότερη εκπαίδευση και εισόδημα είναι πιο πιθανό να είναι ευπαθείς σε σύγκριση με εκείνους που δεν έχουν αυτά τα χαρακτηριστικά. Όσον αφορά το φύλο, οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να είναι ευπαθείς σε σύγκριση στους άντρες (Σκιαδά & Γεωργιάδου, 2018).

Σωματική, σεξουαλική ή λεκτική θυματοποίηση υπάρχει όταν κάποιος έχει βιώσει, πυροβολισμούς, ξυλοδαρμούς, μαχαιρώματα, κακοποίηση, επίθεση και βία συμμοριών, σεξουαλική επίθεση ή λεκτική θυματοποίηση κατά την παιδική ηλικία ή την ενηλικίωση. Ορισμένες εμπειρίες ζωής, ειδικότερα φυλάκιση, κατάσταση περιορισμού ή επιτήρησης ή αποφυλάκιση υπό όρους μπορεί να οδηγήσει σε σωματικό τραύμα. Ένα

από τα κύρια αποτελέσματα της φυλάκισης είναι η βία. Στοιχεία από φυλακές δείχνουν ότι τα άτομα εκτίθενται σε βιασμό, ξυλοδαρμούς, μαχαιρώματα που μπορεί να επηρεάσουν παράγοντες που σχετίζονται με την υγεία και συμβάλλουν στην ευπάθεια (Bright, 2018). Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα είναι η έλλειψη στέγης, που ορίζεται ως όταν ένα άτομο στερείται μόνιμης, κανονικής και επαρκούς νυκτερινής κατοικίας και έχει ως κύρια νυχτερινή κατοικία κάποιο εποπτευόμενο δημόσιο ή ιδιωτικό καταφύγιο που έχει σχεδιαστεί για να παρέχει προσωρινά καταλύματα διαμονής. Το 2011, έγινε μελέτη σε ηλικιωμένους άστεγους ενήλικες (N=247) σε κίνδυνο για γηριατρικά σύνδρομα και διαπιστώθηκε ότι ο επιπολασμός της ευπάθειας ήταν 16% (Σταμέλος, 2009).

Οι παράγοντες που σχετίζονται με την υγεία ορίζονται ως αυτοαναφερόμενες συνθήκες υγείας και διατροφικές ανεπάρκειες. Σε μια μελέτη, σχεδόν το 85% των αστέγων ενήλικων άνω των 50 ετών ανέφεραν ότι έχουν τουλάχιστον μία χρόνια κατάσταση υγείας. Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι συσχετίσεις της ευπάθειας μπορεί να περιλαμβάνουν χρόνια νεφρική νόσο, σακχαρώδη διαβήτη, γνωστική εξασθένηση, παχυσαρκία και HIV. Αυτά αντιπροσωπεύουν μερικούς, αλλά όχι όλους τους σημαντικούς παράγοντες υγείας σε αυτόν τον πληθυσμό (Σιμόπουλος, 2018).

Οι διατροφικές ελλείψεις είναι επίσης ένα σημαντικό ζήτημα. Ενώ το φαγητό συνήθως αποκτάται σε δημοτικές κουζίνες ή σε άλλα φιλανθρωπικά προγράμματα, είναι πιθανό ότι τα τρόφιμα μπορούν επίσης να αποκτηθούν με άλλα μέσα, δηλαδή κλοπή, εργασία σεξουαλικού εμπορίου, πώληση αντικειμένων ή αμειβόμενη εργασία. Σε μια μελέτη διατομής στη Γερμανία, το 29% του πληθυσμού των αστέγων που έγινε δειγματοληψία (N=75) ήταν υποσιτιζόμενο και τα στοιχεία δείχνουν ότι σχετίζεται με τη χρήση ναρκωτικών και άλλα προβλήματα χρόνιας νόσου. Μεταξύ των ηλικιωμένων ενήλικων, ο υποσιτισμός είναι παρόμοια σημαντικό ζήτημα. Υπάρχει σύνδρομο υποσιτισμού-σαρκοπενίας που οδηγεί σε απώλεια μάζας σώματος, δύναμης και λειτουργικότητας (Σκιαδά & Γεωργιάδου, 2018).

Ορισμένοι παράγοντες συμπεριφοράς που μπορεί να είναι σημαντικοί σε αυτόν τον πληθυσμό, δηλαδή αλκοόλ, χρήση ναρκωτικών, κάπνισμα, βία και χρήση υγειονομικής περίθαλψης, μπορεί να επηρεάσουν παράγοντες που σχετίζονται με την υγεία και μπορεί να επηρεαστούν από βιολογικούς παράγοντες και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Το αλκοόλ και τα παράνομα ναρκωτικά περιλαμβάνουν οπιοειδή, ψυχεδελικά, ψυχο-διεγερτικά, γενικά κατασταλτικά του κεντρικού νευρικού συστήματος

και συνδυασμό άλλων ναρκωτικών. Διαπιστώθηκε ότι στους άστεγους ενήλικες (N=324), οι άντρες ήταν πιο πιθανό να αναφέρουν χρήση κρακ τις τελευταίες 30 ημέρες, ηρωίνης, μεθαμφεταμίνης και βαριά χρήση αλκοόλ σε σύγκριση με τις γυναίκες. Συγκεκριμένα, μεταξύ των γυναικών, το 27% του πληθυσμού ανέφερε χρήση κοκαΐνης σε κρακ σε σύγκριση με το 34% των ανδρών, ενώ το 7% των γυναικών ανέφεραν χρήση ηρωίνης σε σύγκριση με το 16% των ανδρών (Bird et al, 2017). Όσον αφορά τη βαριά χρήση αλκοόλ, περίπου το 53% των γυναικών ανέφεραν τέτοια χρήση τις τελευταίες 30 ημέρες σε σύγκριση με το 58% των ανδρών. Τα στοιχεία δείχνουν ότι τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες, τα άτομα που κάπνισαν βαριά είχαν περισσότερες πιθανότητες να έχουν υψηλότερες βαθμολογίες ευπάθειας. Μεταξύ των αστέγων ενήλικων, το κάπνισμα είναι μια σημαντική πρόκληση. Μια μελέτη διαπίστωσε ότι σχεδόν το 80% των χρόνιων αστέγων ενήλικων (N=754) ήταν καπνιστές. Η χρήση της υγειονομικής περίθαλψης είναι ένα σημαντικό ζήτημα τόσο στους ευπαθείς ενήλικες όσο και στους άστεγους ενήλικες. Οι μη διαχειριζόμενες χρόνιες παθήσεις αυξάνουν τις δαπάνες και τη φροντίδα του νοσοκομείου. Για τους άστεγους πληθυσμούς επικρατούν επισκέψεις έκτακτης ανάγκης (Σταμέλος, 2009).

Παράγοντες πόρων όπως η ανθεκτικότητα, η αντιμετώπιση και τα θετικά κοινωνικά δίκτυα μπορεί να είναι προστατευτικά κατά τη διάρκεια της ζωής. Στην πραγματικότητα, υψηλότερα επίπεδα ανθεκτικότητας μπορεί να ενθαρρύνουν τη μείωση του στρες. Μια μελέτη μεταξύ νέων άστεγων (N=47) διαπίστωσε ότι η αύξηση του χρόνου ζωής στο δρόμο μπορεί να επηρεάσει την ανθεκτικότητα και να αυξήσει την ψυχολογική δυσφορία. Ωστόσο, η αντιληπτή ανθεκτικότητα μπορεί να σχετίζεται με χαμηλότερο αυτοκτονικό ιδεασμό και χαμηλότερη ψυχολογική δυσφορία. Ενώ η ανθεκτικότητα μπορεί να είναι βασικός πόρος, αυτή η σχέση δεν έχει εξηγηθεί στους άστεγους ενήλικες και δεν είναι καλά κατανοητή όσον αφορά τη σχέση της με την ευπάθεια (Σιμόπουλος, 2018).

Η κοινωνική υποστήριξη μπορεί να είναι τόσο επίσημη όσο και ανεπίσημη και να έχει πολλαπλές διαστάσεις που περιλαμβάνουν τύπο, πηγή, αντιλήψεις υποστήριξης, και γνωστική/αντιληπτή, συμπεριφορική/ληφθείσα υποστήριξη. Η κοινωνική υποστήριξη μπορεί περαιτέρω να αποικοδομηθεί ώστε να περιλαμβάνει συναισθηματική, οικονομική και οργανική υποστήριξη. Η κακή κοινωνική υποστήριξη έχει συσχετιστεί με αυξημένο άγχος και κακή αντιμετώπιση μεταξύ των αστέγων. Σε μια μελέτη για τους

άστεγους νέους, εκείνοι που χρησιμοποίησαν την εστιασμένη αντιμετώπιση στο πρόβλημα είχαν περισσότερες πιθανότητες να μειώσουν το αλκοόλ, σε σύγκριση με εκείνους που χρησιμοποίησαν την συναισθηματική αντιμετώπιση (Καραλής, 2013).

2.1.2. Τύποι

2.1.2.1. Ανειδίκευτοι εργαζόμενοι (μαύρη εργασία)

Ένας ανειδίκευτος εργαζόμενος είναι ένας εργαζόμενος που δεν χρησιμοποιεί λογικές ή πνευματικές ικανότητες στη γραμμή εργασίας του. Αυτοί οι εργαζόμενοι βρίσκονται συνήθως σε θέσεις που περιλαμβάνουν χειρωνακτική εργασία, όπως συσκευαστής, συναρμολογητής ή μαθητευόμενος ή εργάτης. Οι ανειδίκευτες εργασίες συνήθως δεν απαιτούν επίσημη εκπαίδευση και μπορούν να εκτελεστούν από την πλειονότητα των ατόμων. Λόγω του γεγονότος ότι οι θέσεις εργασίας τους δεν απαιτούν υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης ή κατάρτισης, οι ανειδίκευτοι εργαζόμενοι τείνουν να κερδίζουν λιγότερα χρήματα από τους μέσους μισθούς σε σύγκριση με άλλους εργαζομένους. Οι εργασίες που εκτελούνται από ανειδίκευτους εργαζόμενους μερικές φορές χαρακτηρίζονται ως χαμηλής ποιότητας από την επικρατούσα κοινωνία. Οι ανειδίκευτοι εργαζόμενοι συχνά εργάζονται σε περιβάλλοντα όπου εκτίθενται σε ανασφαλείς συνθήκες σε τακτική βάση (Σκιαδά & Γεωργιάδου, 2018).

2.1.2.2. Ενήλικες που ανήκουν σε γλωσσικές ή φυλετικές μειονότητες

Καθώς ο ηλικιωμένος πληθυσμός αυξάνεται και διαφοροποιείται πιο γρήγορα από ό, τι οποιαδήποτε άλλη στιγμή στην ιστορία, η βελτιωμένη κατανόηση των αναγκών υγείας των ηλικιωμένων ενηλίκων βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της κοινωνικής επιστήμης και της έρευνας για την υγεία. Ωστόσο, η πρόσληψη φυλετικών / εθνοτικών μειονοτήτων ηλικιωμένων ενηλίκων είναι συχνά μια δύσκολη και εντατική επιχείρηση. Η δημιουργικότητα, η προσαρμοστικότητα και οι στοχοθετημένες στρατηγικές είναι ζωτικής σημασίας για να διασφαλιστεί ότι αυτός ο υποεξυπηρετούμενος πληθυσμός προσλαμβάνεται επιτυχώς για τη βελτίωση της υγείας του πληθυσμού και της ισότητας υγείας (Σιμόπουλος, 2018).

Παρόλο που υπάρχουν κοινά και διακριτά εμπόδια για τη συμμετοχή στην έρευνα μεταξύ φυλετικών / εθνοτικών ομάδων, η έλλειψη εμπιστοσύνης συχνά αναγνωρίζεται ως βασικό εμπόδιο για τις προσλήψεις. Αυτό μπορεί να βασίζεται σε μια

γενική δυσπιστία της γενικής κοινωνίας λόγω της ιστορικής καταπίεσης και των επίμονων διακρίσεων, και μιας συγκεκριμένης δυσπιστίας στο ιατρικό σύστημα. Οι ηλικιωμένοι ενήλικες φυλετικής / εθνοτικής μειονότητας μπορεί να επιδείξουν δυσπιστία λόγω άρνησης συμμετοχής, δισταγμών στη συμπλήρωση ερωτηματολογίων ή εχθρότητας προς τους ερευνητές (Βεργίδης & Κόκκος, 2010).

Μία αναφερόμενη στρατηγική για την εδραίωση εμπιστοσύνης με πιθανούς συμμετέχοντες είναι μέσω της συμμετοχής ερευνητών και προσωπικού σε κοινοτικές εκδηλώσεις. Μια δεύτερη στρατηγική περιλαμβάνει την κατανόηση των επιφυλάξεων των πιθανών συμμετεχόντων και την αντιμετώπισή τους μέσω πολιτισμικά κατάλληλων μεθόδων για την καθιέρωση σχέσης και την επίδειξη σεβασμού. Για παράδειγμα, ενδέχεται να απαιτούνται σαφή και επαναλαμβανόμενα μηνύματα για να διαβεβαιωθούν οι κοινότητες μεταναστών που φοβούνται τις θεσμικές επαφές ότι οι πληροφορίες που θα ληφθούν δεν θα τους θέσουν σε κίνδυνο βλάβης.

Μια τρίτη στρατηγική είναι η συνεργασία με μέλη της κοινότητας και οργανισμούς και μπορεί να επιτευχθεί συμπεριλαμβάνοντας μέλη της κοινότητας στην ερευνητική ομάδα ή δημιουργώντας ένα κοινοτικό συμβουλευτικό συμβούλιο, σύμφωνα με τις συμμετοχικές ερευνητικές προσεγγίσεις που βασίζονται στην κοινότητα (Hausermann et al, 2015). Τέλος, οι ερευνητές έχουν αναφέρει λεπτομερώς τη σημασία της δημιουργίας σχέσεων με φύλακες της κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων των κληρικών, των ηγετών της κοινότητας και των ανώτερων διευθυντών του κέντρου, για την εδραίωση της εμπιστοσύνης με τα μέλη της κοινότητας και τις προσπάθειες πρόσληψης (Σιμόπουλος, 2018).

2.1.2.3. Μετανάστες – αλλόγλωσσοι

Οι γλωσσικές δεξιότητες αποτελούν ζωτικό μέρος του ανθρώπινου κεφαλαίου του μετανάστη. Η απόκτηση επαρκούς γνώσης στη γλώσσα της χώρας υποδοχής αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής και κοινωνικής ένταξης των μεταναστών. Η σημασία της γλωσσικής επάρκειας για την επιτυχή ένταξη στην αγορά εργασίας απορρέει από τουλάχιστον δύο διαφορετικούς ρόλους γλωσσικών δεξιοτήτων. Πρώτον, ως πρωταρχικό μέσο επικοινωνίας, οι γλωσσικές δεξιότητες αποτελούν παραγωγικό χαρακτηριστικό από μόνες τους και οι εργοδότες είναι πρόθυμοι να ανταμείψουν την υψηλότερη παραγωγικότητα των εργαζομένων που είναι ικανοί στη γλώσσα. Αυτό το μισθολογικό

αποτέλεσμα των γλωσσικών δεξιοτήτων συνδυάζει ένα άμεσο αποτέλεσμα της αμοιβής για υψηλότερη παραγωγικότητα και μια έμμεση επίδραση της ευκολότερης πρόσβασης σε καλά αμειβόμενες, γλωσσικά απαιτητικές εργασίες, εμποδίζοντας έτσι τον επαγγελματικό διαχωρισμό (Σκιαδά & Γεωργιάδου, 2018).

Δεύτερον, οι γλωσσικές δεξιότητες συμπληρώνουν την εκπαίδευση και την εμπειρία που αποκτήθηκε πριν από τη μετανάστευση και διευκολύνουν τη μεταφορά αυτών των δεξιοτήτων στο νέο εργασιακό περιβάλλον. Οι γλωσσικές δεξιότητες διευκολύνουν επίσης την απόκτηση πρόσθετης εκπαίδευσης και εμπειρίας στη χώρα υποδοχής. Η επιρροή των γλωσσικών δεξιοτήτων εκτείνεται πέρα από την οικονομική επιτυχία των μεταναστών. Εκτός από το ότι βοηθούν τους μετανάστες να ενταχθούν στην αγορά εργασίας, οι γλωσσικές δεξιότητες επηρεάζουν επίσης καθοριστικά την εκπαίδευση, την υγεία, τον γάμο, την κοινωνική ένταξη και την πολιτική συμμετοχή (Kantova & Arlotva, 2020).

Παρά τη σημασία της απόκτησης γλωσσών, τα επίπεδα επάρκειας παραμένουν χαμηλά για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού των μεταναστών. Η χαμηλή γλωσσική επάρκεια επισημαίνεται συχνά ως συμβολή στην αποτυχημένη ένταξη και μπορεί να τροφοδοτήσει τις αντι-μεταναστευτικές συμπεριφορές. Ωστόσο, ορισμένοι μετανάστες αποκτούν επαρκή γνώση στη γλώσσα της χώρας υποδοχής. Έτσι, είναι πολύ σημαντικό να εντοπίσουμε τις κινητήριες επιρροές και τους σχετικούς παράγοντες πίσω από τις αποφάσεις των μεταναστών να επενδύσουν στην απόκτηση γλωσσικών δεξιοτήτων στη χώρα υποδοχής και να κατανοήσουν γιατί ορισμένοι μετανάστες μαθαίνουν τη γλώσσα της χώρας υποδοχής και άλλοι δεν το κάνουν (Καραλής, 2013).

2.1.2.4. Άγαμες μητέρες

Η αύξηση του ποσοστού των ανύπαντρων μητέρων συνολικά οφείλεται σε πολλές δημογραφικές τάσεις (Estevez et al, 2020). Ίσως το πιο σημαντικό ήταν η μείωση του μεριδίου των ατόμων συνολικά που είναι παντρεμένοι. Το 1970, περίπου 7 στους 10 ενήλικες των ΗΠΑ ηλικίας 18 ετών και άνω ήταν παντρεμένοι. Το 2016, το μερίδιο αυτό ανήλθε στο 50%. Τόσο οι καθυστερήσεις στο γάμο όσο και οι μακροχρόνιες αυξήσεις στο διαζύγιο τροφοδότησαν αυτήν την τάση. Το 1968, η μέση ηλικία στον πρώτο γάμο για τους άνδρες ήταν 23 και για τις γυναίκες ήταν 21. Το 2017, η διάμεση ηλικία στον πρώτο γάμο ήταν 30 για τους άνδρες και 27 για τις γυναίκες. Ταυτόχρονα, οι γάμοι είναι πιο

πιθανό να καταλήξουν σε διαζύγιο τώρα από ό, τι πριν από σχεδόν μισό αιώνα (Τζελεπάκη & Ναλμπάντης, 2015).

Όχι μόνο λιγότεροι άνθρωποι παντρεύονται, αλλά γίνεται επίσης πιο συνηθισμένο για ανύπαντρα άτομα να έχουν παιδιά. Το 1970 υπήρχαν 26 γεννήσεις ανά 1.000 ανύπαντρες γυναίκες ηλικίας 15 έως 44 ετών, ενώ το ποσοστό αυτό το 2016 ήταν 42 γεννήσεις ανά 1.000 ανύπαντρες γυναίκες. Εν τω μεταξύ, οι γεννήσεις για παντρεμένες γυναίκες έχουν μειωθεί, από 121 γεννήσεις ανά 1.000 σε περίπου 90. Ως αποτέλεσμα, το 2016 οι τέσσερις στις δέκα γεννήσεις αφορούσαν γυναίκες που ήταν είτε μόνες μητέρες είτε ζούσαν με σύντροφο (Gayer et al, 2020).

2.1.2.5. Λειτουργικά αναλφάβητοι

Ο αναλφαβητισμός, καθώς και ο λειτουργικός αναλφαβητισμός, ορίστηκαν στη 20^η σύνοδο της UNESCO το 1978 ως εξής:

Ένα άτομο είναι αναλφάβητο όταν δεν μπορεί να κατανοεί, να διαβάζει και να γράφει μια σύντομη απλή δήλωση για την καθημερινή του ζωή (Kuran et al, 2020).

Ένα άτομο είναι αναλφάβητο λειτουργικά όταν δεν μπορεί να συμμετάσχει σε όλες αυτές τις δραστηριότητες στις οποίες απαιτείται αλφαβητισμός για την αποτελεσματική λειτουργία της ομάδας και της κοινότητάς του και επίσης για να του επιτρέψει να συνεχίσει να χρησιμοποιεί την ανάγνωση, τη γραφή και τον υπολογισμό για τη δική του και την ανάπτυξη της κοινότητας (Σταμέλος, 2009).

Τα χαρακτηριστικά του λειτουργικού αναλφαβητισμού ποικίλλουν από τη μία κουλτούρα στην άλλη, καθώς ορισμένοι πολιτισμοί απαιτούν καλύτερες δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής από άλλους. Ένα επίπεδο ανάγνωσης που θα μπορούσε να είναι αρκετό για να κάνει έναν αγρότη λειτουργικά εγγράμματο σε μια αγροτική περιοχή μιας αναπτυσσόμενης χώρας μπορεί να χαρακτηριστεί ως λειτουργικός αναλφαβητισμός σε μια αστική περιοχή μιας τεχνολογικά προηγμένης χώρας. Σε γλώσσες με φωνητική ορθογραφία, ο λειτουργικός αναλφαβητισμός μπορεί να οριστεί απλώς ως πολύ αργή ανάγνωση για πρακτική χρήση, αδυναμία αποτελεσματικής χρήσης λεξικών και γραπτών εγχειριδίων κ.λπ. Στις ανεπτυγμένες χώρες, το επίπεδο λειτουργικής παιδείας ενός ατόμου είναι ανάλογο με το επίπεδο εισοδήματος και αντιστρόφως ανάλογο με τον κίνδυνο διάπραξης συγκεκριμένων ειδών εγκληματικότητας. Για παράδειγμα, σύμφωνα

με το Εθνικό Κέντρο Εκπαιδευτικών Στατιστικών στις Ηνωμένες Πολιτείες (Τζελεπάκη & Ναλμπάντης, 2015):

Πάνω από το 60% των ενηλίκων στο σύστημα φυλακών των ΗΠΑ διαβάζουν στο επίπεδο του τέταρτου βαθμού ή κάτω (Kuran et al, 2020).

Το 85% των ανήλικων κρατουμένων στις ΗΠΑ είναι λειτουργικά αναλφάβητοι (Kuran et al, 2020).

Το 43% των ενηλίκων στο χαμηλότερο επίπεδο αλφαριθμητισμού ζούσε κάτω από το όριο της φτώχειας, σε αντίθεση με το 4% αυτών με τα υψηλότερα επίπεδα αλφαριθμητισμού (Kuran et al, 2020).

2.1.2.6. Ενήλικες με μαθησιακές ή κινητικές δυσκολίες

Οι επιπτώσεις της μαθησιακής δυσκολίας ή της μαθησιακής διαφοράς δεν περιορίζονται στα εκπαιδευτικά αποτελέσματα: άτομα με μαθησιακές δυσκολίες μπορεί επίσης να αντιμετωπίσουν κοινωνικά προβλήματα. Οι νευροψυχολογικές διαφορές μπορούν να επηρεάσουν την ακριβή αντίληψη των κοινωνικών ενδείξεων με τους συνομηλίκους. Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι τα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες όχι μόνο βιώνουν αρνητικές επιπτώσεις ως αποτέλεσμα των μαθησιακών τους διακρίσεων, αλλά και ως αποτέλεσμα του να φέρουν μια στιγματιστική ετικέτα. Γενικά ήταν δύσκολο να προσδιοριστεί η αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών ειδικής αγωγής λόγω δεδομένων και μεθοδολογικών περιορισμών. Η έρευνα δείχνει ότι οι έφηβοι με μαθησιακές δυσκολίες βιώνουν φτωχότερα ακαδημαϊκά αποτελέσματα ακόμη και σε σύγκριση με τους συνομηλίκους που ξεκίνησαν το γυμνάσιο με παρόμοια επίπεδα επίτευξης και συγκρίσιμες συμπεριφορές (Tennant, 2019). Φαίνεται ότι τα φτωχότερα αποτελέσματά τους μπορεί να οφείλονται τουλάχιστον εν μέρει στις χαμηλότερες προσδοκίες των δασκάλων τους. Τα εθνικά δεδομένα δείχνουν ότι οι καθηγητές έχουν προσδοκίες για μαθητές που έχουν επισημανθεί με μαθησιακές δυσκολίες που δεν συνάδουν με το ακαδημαϊκό δυναμικό τους (όπως αποδεικνύεται από τις βαθμολογίες των δοκιμών και τις μαθησιακές συμπεριφορές). Έχει ειπωθεί ότι υπάρχει ισχυρή σχέση μεταξύ των ατόμων με μαθησιακή αναπηρία και της εκπαιδευτικής τους απόδοσης (Βεργίδης & Κόκκος, 2010).

Έχουν γίνει πολλές μελέτες για την αξιολόγηση της συσχέτισης μεταξύ μαθησιακής αναπηρίας και αυτοεκτίμησης. Αυτές οι μελέτες έχουν δείξει ότι η

αυτοεκτίμηση ενός ατόμου επηρεάζεται πράγματι από τη συνειδητοποίησή του για την μαθησιακή του δυσκολία. Οι μαθητές με θετική αντίληψη για τις ακαδημαϊκές τους ικανότητες συνήθως τείνουν να έχουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση από εκείνους που δεν το κάνουν, ανεξάρτητα από το πραγματικό ακαδημαϊκό τους επίτευγμα. Ωστόσο, μελέτες έχουν δείξει επίσης ότι αρκετοί άλλοι παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν την αυτοεκτίμηση (Tennant, 2019). Οι δεξιότητες σε μη ακαδημαϊκούς τομείς, όπως ο αθλητισμός και οι τέχνες, βελτιώνουν την αυτοεκτίμηση. Επίσης, μια θετική αντίληψη της φυσικής εμφάνισης κάποιου έχει αποδειχθεί ότι έχει θετικά αποτελέσματα της αυτοεκτίμησης.

Ένα άλλο σημαντικό εύρημα είναι ότι οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες είναι σε θέση να διακρίνουν μεταξύ ακαδημαϊκών δεξιοτήτων και πνευματικής ικανότητας. Αυτό καταδεικνύει ότι οι μαθητές που αναγνωρίζουν τους ακαδημαϊκούς τους περιορισμούς αλλά γνωρίζουν επίσης τις δυνατότητές τους να επιτύχουν σε άλλα πνευματικά καθήκοντα βλέπουν τους εαυτούς τους ως πνευματικά ικανά άτομα, γεγονός που αυξάνει την αυτοεκτίμησή τους. Η έρευνα που περιλαμβάνει άτομα με μαθησιακές δυσκολίες που παρουσιάζουν δύσκολες συμπεριφορές που στη συνέχεια αντιμετωπίζονται με αντιψυχωσικά φάρμακα παρέχει ελάχιστες ενδείξεις ότι τυχόν οφέλη υπερτερούν του κινδύνου (Σιμόπουλος, 2018).

2.1.2.7. Χρήστες ουσιών

Γνωρίζοντας τα σημεία και τις περιοχές όπου συγκεντρώνονται και δρουν χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, το επιστημονικό προσωπικό συνδυάζει τη μέθοδο της εξατομικευμένης και της περιφερόμενης εργασίας στο δρόμο (Dickson, n.d.). Η περιφερόμενη ομάδα εργασίας προσεγγίζει τους χρήστες στο «δικό τους» χώρο όπου μοιράζει ενημερωτικά φυλλάδια και προφυλακτικά με σκοπό να ευαισθητοποιήσει τους χρήστες ώστε να προσέχουν την ατομική τους υγιεινή, να αποφεύγουν την κοινή χρήση συριγγών για τη μείωση του αριθμού των μολύνσεων από ασθένειες που μεταδίδονται με το αίμα (HIV/AIDS & Ηπατίτιδες), προωθεί τη χρήση προφυλακτικού στη σεξουαλική επαφή, ενημερώνει για τις υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας, ενημερώνει για το ενδεχόμενο θεραπείας και παραπέμπει στη κινητή μονάδα του ΚΕΕΛΠΝΟ που βρίσκεται στην Ομόνοια και Καραϊσκάκη όπου πρόκειται να υλοποιηθεί πρόγραμμα ανταλλαγής

συριγγών. Η επιστημονική ομάδα της Ομόνοιας και Καραϊσκάκη με αυτό τον τρόπο θα εμπλέκεται στη εξατομικευμένη εργασία στο δρόμο (Σκιαδά & Γεωργιάδου, 2018).

2.1.2.8. Ενήλικες που έχουν αποφυλακιστεί

Τα περισσότερα άτομα που απελευθερώθηκαν από τη φυλακή κατείχαν κάποιο είδος εργασίας πριν από τη φυλάκιση και θέλουν νόμιμη και σταθερή απασχόληση κατά την αποφυλάκιση.

Ορισμένες έρευνες για την ποινική δικαιοσύνη δείχνουν ότι η εύρεση και η διατήρηση μιας νόμιμης εργασίας μπορεί να μειώσει τις πιθανότητες των πρώην κρατουμένων να επανεμφανιστούν, και όσο υψηλότερος είναι ο μισθός, τόσο λιγότερο πιθανό είναι τα άτομα να επιστρέψουν στο έγκλημα. Ωστόσο, οι περισσότεροι πρώην κρατούμενοι αντιμετωπίζουν δυσκολία στην εύρεση εργασίας μετά την απελευθέρωσή τους. Κατά τη διάρκεια του χρόνου που φυλακίστηκαν, πολλοί χάνουν εργασιακές δεξιότητες και τους δίνεται ελάχιστη ευκαιρία να αποκτήσουν χρήσιμη εργασιακή εμπειρία (Kasi & Saha, 2019). Επιπλέον, η διαθεσιμότητα προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης στη φυλακή έχει μειωθεί τα τελευταία χρόνια. Ένα μεγάλο ποσοστό πρώην κρατουμένων έχουν χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης και εργασιακής εμπειρίας, προβλήματα υγείας και άλλα προσωπικά χαρακτηριστικά που τους καθιστούν δύσκολο να εργαστούν. Για παράδειγμα, το 40% των κρατικών και ομοσπονδιακών κρατουμένων δεν έχουν ούτε δίπλωμα γυμνασίου. Επιπλέον, σχεδόν το ένα τρίτο των κρατουμένων έχουν σωματική δυσλειτουργία ή ψυχική κατάσταση και πάνω από το ήμισυ φέρεται να χρησιμοποίησαν ναρκωτικά τον μήνα πριν από τη σύλληψή τους (Τζελεπάκη & Ναλμπάντης, 2015).

2.2. Ίσες Ευκαιρίες Εκπαίδευσης

2.2.1. Ορισμοί

Οι κοινωνικοί επιστήμονες σκέφτονται αυτά τα σημαντικά ζητήματα από τότε που η εκπαίδευση ανέλαβε τη μορφή του μεγάλου οργανωμένου τομέα στην κοινωνία. Έχουν μια διακεκριμένη άποψη για τη σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και κοινωνίας.

Το φάσμα της εκπαίδευσης θεωρείται ως ο πιο σημαντικός «ιδεολογικός κρατικός μηχανισμός» που επινοήθηκε από τις άρχουσες τάξεις για να διασφαλίσει ότι η κοινωνία συμμορφώνεται με τις ιδέες και τα ενδιαφέροντά τους. Ο διανοούμενος, δηλαδή το ανώτερο τμήμα του προϊόντος του εκπαιδευτικού συστήματος, είναι ο αξιωματικός της άρχουσας τάξης για την άσκηση της δευτερεύουσας λειτουργίας της κοινωνικής ηγεμονίας και της πολιτικής κυβέρνησης. Προφανώς, οι στοχαστές αυτής της πεποίθησης υποστηρίζουν ότι η εκπαίδευση είναι ένα εργαλείο που σφυρηλατήθηκε από τις άρχουσες τάξεις για να εξυπηρετήσει και να διαφυλάξει τα δικά τους συμφέροντα, και ως εκ τούτου ευνοεί τη διατήρηση του status quo στην υφιστάμενη οικονομική και πολιτική δομή εξουσίας. Στο πλαίσιο αυτό, η ιστορία είναι περίπλοκη καθώς η άρνηση της γνώσης ήταν μια κρίσιμη διάσταση της διατήρησης της ηγεμονίας με βάση την κάστα και του μονοπωλίου έναντι της γνώσης, οδηγώντας στην κυριαρχία του Βραχμανικού τρόπου κατανόησης της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης. Επίσης, το είδος της γνώσης των ατόμων με χαμηλή κοινωνική θέση και των γυναικών είχε καταστήσει δυνατές όλες τις παραγωγικές δραστηριότητες. Επίσης, η επιβίωση των ανώτερων καστών δεν θεωρήθηκε γνώση (Cull, 2019). Η περιορισμένη πρόσβαση και οι τεράστιοι περιορισμοί που αντιμετωπίζουν τα περιθωριοποιημένα τμήματα στην απόκτηση πρόσβασης στην εκπαίδευση ακόμη και σήμερα είναι μια αντανάκλαση του τρόπου με τον οποίο η κάστα και η τάξη λειτουργούν μαζί για να διακόψουν την πρόσβαση εκατομμυρίων στο εκπαιδευτικό σύστημα στα διάφορα στάδια του.

Η κατάσταση και η θέση των κοινοτήτων, ήταν το πιο σοβαρό εμπόδιο στην εκπαίδευσή τους. Ενώ τα αυστηρά κοινωνικά ταμπού αποδίδουν τη συμπεριφορά τους, καθορίστηκε μια σοβαρή δομή για να αποτραπεί η πρόσβασή τους στην εκπαίδευση. Δεν αρκεί να πει κανείς απλώς ότι αυτή η ομάδα δεν είχε πρόσβαση στην εκπαίδευση. Είναι γεγονός ότι η εκπαίδευση είναι ένας από τους παράγοντες που μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην επιδίωξη της κοινωνικής δικαιοσύνης καθώς, η

εκπαίδευση είναι η πρόοδος όλων των ικανοτήτων του ατόμου που θα του επιτρέψουν να ελέγξει το περιβάλλον του και να ολοκληρώσει τις δυνατότητές του.

Η εκπαίδευση θεωρείται ότι είναι ένα σύστημα διδασκαλίας και μάθησης. Οι παλαιότεροι είχαν επινοήσει τόσο επίσημους όσο και άτυπους τρόπους μάθησης και διδασκαλίας. Ο στόχος αυτών των τρόπων ήταν κυρίως να ωθήσουν το παιδί και τον έφηβο στους τρόπους ζωής. Η εκπαίδευση είναι ένα από τα πιο σημαντικά μέσα για τη μείωση της άγνοιας και της ανισότητας στην κοινωνία. Βοηθά ένα άτομο να αυξήσει την κοινωνική του κατάσταση με διάφορους τρόπους. Η γνώση, οι δεξιότητες, οι αξίες και οι στάσεις που αποκτώνται μέσω της εκπαίδευσης βοηθούν κάποιον να έχει την επιθυμητή ποιότητα στη ζωή του. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι το πρώτο βήμα ενός ατόμου στη διαδικασία ανάπτυξης και κοινωνικής προόδου. Η ικανότητα ανάγνωσης, γραφής και μέτρησης έχει ισχυρά αποτελέσματα στην ποιότητα της ζωής. Παρέχει την ελευθερία κατανόησης του κόσμου, μιας ενημερωμένης ζωής, επικοινωνίας και επαφής με άλλους. Επομένως, η βασική εκπαίδευση ανοίγει τις πόρτες στον κόσμο (Σταμέλος, 2009).

Στην κοινωνία, έχει ιστορικά διαπιστωθεί ότι η ηγεμονία και το μονοπώλιο των ανώτερων τάξεων για τους πόρους και την εκπαίδευση δεν είναι νέο φαινόμενο. Υπάρχει μια ισχυρή σχέση μεταξύ πόρων και εκπαίδευσης. Το γονικό εισόδημα παίζει σημαντικό ρόλο στη διασφάλιση της πρόσβασης και στην ενίσχυση του επιπέδου εκπαίδευσης με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένης της παροχής επιπλέον μαθημάτων. Επιπλέον, το επιχείρημα είναι ότι στην κοινωνία η «τάξη» είναι ένα θεμελιώδες πρόβλημα, το οποίο είναι ένας από τους πιο περίεργους παράγοντες που ευθύνονται για τη διαιώνιση του κύκλου των ανισοτήτων και επηρεάζουν τον τρόπο κατανομής των πόρων (Kraemer et al, 2019). Παρόλο που υπάρχουν ειδικές διατάξεις για μαθητές των μειονεκτούντων τμημάτων που υποτίθεται ότι μειώνουν τις εκπαιδευτικές διαφορές, η διάκριση με βάση την τάξη στον τομέα της εκπαίδευσης είναι πολύ διαδεδομένη στην κοινωνία και λόγω της έλλειψης εφαρμογής θετικών πολιτικών, το χάσμα παραμένει ευρύ. Και πάλι, είναι οι λεγόμενες ανώτερες τάξεις που είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή θετικών πολιτικών και πολλών ακόμη προγραμμάτων που σχετίζονται με την εκπαιδευτική ανάπτυξη των κοινωνικά, εκπαιδευτικά και οικονομικά μειονεκτουσών ομάδων δεδομένου ότι κατέχουν σημαντικές θέσεις σχεδόν σε όλες σφαίρες του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Φυσικά, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι, ελλείψει της σωστής εφαρμογής της θετικής πολιτικής, αυτό μπορεί να γίνει με την προσέγγιση

του δικαστικού σώματος. Αλλά και πάλι, αυτοί οι άνθρωποι έχουν προστατευτεί από τη δική τους ομάδα λόγω της ισχυρής δικτύωσης των τάξεων, παίρνοντας πάντα εύνοιες από τους δικούς τους ανθρώπους για να διατηρήσουν την ηγεμονία και την εξουσία τους σε κάθε κυβερνητική θέση (Kraemer et al, 2019). Πρέπει να υπάρχουν ποινικές διατάξεις για την έλλειψη εκτέλεσης θετικής πολιτικής, έτσι ώστε το αποτέλεσμα να μπορεί να φτάσει στο κατώτατο επίπεδο με πολύ αποτελεσματικό τρόπο. Αυτοί οι ανώτεροι αξιωματούχοι δεν κατηγορούνται μόνο για κακή εφαρμογή πολιτικών που σχετίζονται με την εκπαιδευτική ενδυνάμωση, αλλά επίσης αρνούνται την πρόσβαση στην εκπαίδευση παιδιών χαμηλής τάξης από τα πρώτα στάδια. Επιπλέον, αυτό δείχνει ότι η πρόθεσή τους ήταν να διατηρήσουν τις κατώτερες τάξεις ως διανοητικούς σκλάβους και να διατηρήσουν το μονοπώλιο της γνώσης. Ωστόσο, αυτό δεν μπορεί να είναι η επιτομή οποιασδήποτε δημοκρατικής και ισότιμης κοινωνίας. Ωστόσο, χρησιμοποιούν εδώ και καιρό την ιδέα της δημοκρατικής εκπαίδευσης μόνο για δικό τους όφελος, όχι για άτομα με χαμηλή τάξη (Kraemer et al, 2019).

Η ιδέα ότι πρέπει να υπάρχει ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση, όπου ο καθένας έχει δίκαιη και ίση πρόσβαση σε μια ποιοτική εκπαίδευση ανεξάρτητα από το κοινωνικό υπόβαθρο, τη φυλή, το φύλο ή τη θρησκεία, και όπου οι άνθρωποι επιτυγχάνουν την επιτυχία στην εκπαίδευση σύμφωνα με τις προσπάθειες και τις ικανότητές τους, χωρίς οποιαδήποτε μορφή διάκρισης, κατοχυρώνεται σε διάφορες Διεθνείς Συμβάσεις. Το άρθρο 26 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δηλώνει ότι ο καθένας έχει το δικαίωμα στην εκπαίδευση, ότι η εκπαίδευση θα είναι δωρεάν, τουλάχιστον στα στοιχειώδη ή θεμελιώδη στάδια και ότι η εκπαίδευση θα κατευθύνεται προς την πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας. Όσον αφορά την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών στην εκπαίδευση, το άρθρο 1 της Σύμβασης κατά των Διακρίσεων στην Εκπαίδευση σημειώνει ότι ο όρος διάκριση περιλαμβάνει οποιαδήποτε διάκριση, αποκλεισμό, περιορισμό ή προτίμηση που βασίζεται στη φυλή, στο χρώμα, στο φύλο, στη γλώσσα, στη θρησκεία, στη πολιτική ή άλλη γνώμη, στην εθνική ή κοινωνική προέλευση, οικονομική κατάσταση ή γέννηση, έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την ακύρωση ή την εξασθένηση της ίσης μεταχείρισης στην εκπαίδευση (Weinberger et al, 2018) και ειδικότερα: (α) στέρηση πρόσβασης σε οποιοδήποτε πρόσωπο ή ομάδα ατόμων σε εκπαίδευση οποιουδήποτε τύπου ή σε οποιοδήποτε επίπεδο, (β) περιορισμός οποιοδήποτε ατόμου ή ομάδας

ατόμων στην εκπαίδευση κατώτερου επιπέδου και (γ) να επιβάλλει σε οποιοδήποτε άτομο ή ομάδα ή άτομα όρους που δεν συμβιβάζονται με την αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Για τους σκοπούς της Σύμβασης, ο όρος «εκπαίδευση» αναφέρεται σε όλους τους τύπους και τα επίπεδα εκπαίδευσης και περιλαμβάνει την πρόσβαση στην εκπαίδευση, το πρότυπο και την ποιότητα της εκπαίδευσης και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες παρέχεται. Σε αυτές τις δηλώσεις και συμβάσεις, η ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση θεωρείται γενικά ότι τα άτομα έχουν ίσες ευκαιρίες βάσει της ατομικής ικανότητας (Σκιαδά & Γεωργιάδου, 2018).

Παρά τις διεθνείς συμβάσεις που επιδιώκουν την προώθηση της ίσης πρόσβασης και της ισότητας στην εκπαίδευση, στην πραγματικότητα στον κόσμο η ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση δεν υπάρχει επί του παρόντος στις περισσότερες περιπτώσεις. Αντί αυτού, πολλά άτομα σε όλο τον κόσμο λαμβάνουν εκπαίδευση δεύτερης τάξης, ή καθόλου εκπαίδευση, όχι επειδή δεν έχουν ικανότητα, είναι τεμπέληδες ή δεν εκτιμούν την εκπαίδευση, αλλά λόγω περιστάσεων πέρα από τον άμεσο έλεγχό τους. Σε εκείνες τις αναπτυσσόμενες χώρες όπου υπάρχει πρόσβαση, τα εκπαιδευτικά προγράμματα που προσφέρονται είναι συχνά βασικά και χαμηλής ποιότητας, έτσι ώστε οι εκπαιδευόμενοι να υποτροπιάσουν ξανά τον αναλφαβητισμό μόλις λίγα χρόνια μετά την ολοκλήρωση του σχολείου. Πουθενά δεν είναι αυτό πιο εμφανές από ό, τι στην περιοχή Ασίας-Ειρηνικού, όσον αφορά το θέμα της πρόσβασης και της ισότητας και της ισότητας ευκαιριών, στην εκπαίδευση και τη σχολική εκπαίδευση. Παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει, ιδιαίτερα τα τελευταία 50 χρόνια, για την προώθηση και την επίτευξη ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση, εξακολουθούν να υπάρχουν πληθυσμοί που αποκλείονται εντελώς από την καλή ποιότητα και την αποτελεσματική εκπαίδευση. Τα στοιχεία για την εκπαίδευση στην περιοχή Ασίας-Ειρηνικού μιλούν από μόνα τους (Thompson, 2018). Το 2000, υπήρχαν 875 εκατομμύρια αναλφάβητοι ενήλικες (ηλικίας 15 ετών και άνω) στον κόσμο, και 649 εκατομμύρια από αυτούς ζούσαν στην περιοχή Ασίας-Ειρηνικού. Από αυτά, το 62% ήταν γυναίκες και κορίτσια. Επί του παρόντος υπάρχουν 74 εκατομμύρια παιδιά εκτός σχολείου στον πληθυσμό σχολικής ηλικίας (ηλικίας 6 έως 11 ετών) στις αναπτυσσόμενες χώρες της Ασίας. Κατά γενικό κανόνα, όσοι ζουν σε πόλεις έχουν περισσότερες πιθανότητες να λάβουν καλή εκπαίδευση από ό, τι εκείνοι σε απομακρυσμένες αγροτικές ή απομονωμένες περιοχές μιας χώρας. Επιπλέον, τα αγόρια έχουν περισσότερες

πιθανότητες να επιτύχουν μια αποτελεσματική εκπαίδευση από τα κορίτσια, οι πλούσιοι έχουν περισσότερες ευκαιρίες για μια καλή εκπαίδευση από ό, τι εκείνοι που ζουν υπό συνθήκες φτώχειας και εκείνοι που ανήκουν στο κύριο ρεύμα μιας κοινωνίας έχουν πρόσβαση σε καλύτερες εκπαιδευτικές ευκαιρίες από ό, τι οι εθνοτικές, φυλετικές και θρησκευτικές μειονότητες (Thompson, 2018).

Υπάρχουν μεγάλες παραλλαγές μεταξύ και εντός των διαφόρων υποπεριφερειών. Για παράδειγμα, το συνδυασμένο ποσοστό αναλφαβητισμού για άνδρες και γυναίκες στη Νότια Ασία το 2000 ήταν 44 τοις εκατό, ενώ για την Ανατολική Ασία και την Ωκεανία ήταν 14 τοις εκατό. Ομοίως, υπάρχουν διαφορές μεταξύ των ποσοστών αναλφαβητισμού στη Νότια Ασία για τους άνδρες (33%) σε σύγκριση με τις γυναίκες (56%). Ωστόσο, σημειώθηκαν σημαντικές βελτιώσεις με την πάροδο του χρόνου: για παράδειγμα, το εκτιμώμενο ποσοστό αναλφαβητισμού ενηλίκων στην Ασία το 2000 ήταν 25%, ενώ 50 χρόνια νωρίτερα (1950) το ποσοστό ήταν ένα τεράστιο 63% (Σιμόπουλος, 2018).

Στην ανάλυσή σχετικά με την πρόσβαση και την ισότητα στην εκπαίδευση στις αναπτυσσόμενες χώρες της Ασίας, προσδιορίζονται τέσσερις βασικοί παράγοντες που σχετίζονται με την ισότητα, όπως είναι: (α) η ισότητα που σχετίζεται με το φύλο, (β) ισότητα σχετίζεται με το εισόδημα, (γ) ισότητα που σχετίζεται με την περιοχή και (δ) κοινωνική και πολιτισμική ισότητα. Εκείνοι που λαμβάνουν τη φτωχότερη εκπαίδευση (ή καθόλου εκπαίδευση) είναι κορίτσια και γυναίκες, εκείνοι που ζουν σε φτώχεια, εκείνοι σε στις φτωχογειτονιές μεγάλων πόλεων ή σε απομακρυσμένες ή απομονωμένες περιοχές μιας χώρας και εθνικές ή φυλετικές ή θρησκευτικές μειονότητες (Βεργίδης & Κόκκος, 2010).

2.2.2. Ιστορία

Καθώς οι υποχρεωτικοί νόμοι παρακολούθησης ψηφίστηκαν και επιβάλλονταν όλο και περισσότερο μεταξύ 1870 και 1930, τα σχολεία αντιμετώπιζαν έναν αυξανόμενο αριθμό παιδιών που τώρα υποχρεώθηκαν να φοιτήσουν στο σχολείο που είτε δεν είχαν παρευρεθεί ποτέ στο παρελθόν είτε είχαν προηγουμένως παρακολουθήσει ανεπιτυχώς. Σε απάντηση, τα σχολεία έγιναν πιο δομημένα και τα πρότυπα έγιναν πιο άκαμπτα, έτσι ώστε οι μαθητές με αναπηρίες που είχαν προηγουμένως παραβλεφθεί να παρατηρηθούν για τις διαφορές τους.

Μέχρι το 1910 προγράμματα ειδικής αγωγής έγιναν διαθέσιμα σε πολλά αστικά σχολεία, αν και τείνουν να είναι χωριστές τοποθετήσεις (δηλαδή εξυπηρετώντας μαθητές με αναπηρίες εκτός από τους τακτικά εκπαιδευμένους συνομηλίκους τους). Οι παροχές υπηρεσιών σε ξεχωριστές αίθουσες συνεχίστηκαν στη δεκαετία του 1960 (Holmes et al, 2020). Αν και ορισμένα αγροτικά σχολεία στις αρχές της δεκαετίας του 1900 είχαν προγράμματα ειδικής εκπαίδευσης, πολλά δεν είχαν τους οικονομικούς πόρους, τις ευκαιρίες επαγγελματικής ανάπτυξης και τις διαδικασίες για τον προσδιορισμό των μαθητών για ειδική εκπαίδευση ώστε να ξεκινήσουν ή να διατηρήσουν επαρκώς αυτές τις υποστηρίξεις. Ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης ευαισθητοποίησης σχετικά με τις αναπηρίες, οι αρχές του 1900 εγκαινίασαν μια εποχή δυσπιστίας και περιφρόνησης που σχετίζεται με άτομα με αναπηρίες, και η έμφαση στις οικιστικές εγκαταστάσεις ήταν περισσότερο στην απομόνωση και την εξάλειψη από την εκπαίδευση και τη θεραπεία ατόμων με αυτό που συχνά αναφέρεται ως «αδυναμία» και «ψυχική ανεπάρκεια» (Τζελεπάκη & Ναλμπάντης, 2015).

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1950, τα περισσότερα δημόσια σχολεία παρείχαν κάποιες υπηρεσίες για παιδιά με αναπηρίες. Παραδόξως, ακόμη και 16 χρόνια μετά τον Μπράουν κατά του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου (1954), τα σχολεία δεν ήταν υποχρεωμένα να εξυπηρετούν παιδιά με αναπηρίες. Εκείνοι παρείχαν συχνά κακές εκπαιδευτικές υπηρεσίες σε ξεχωριστά σχολεία, ευθυγραμμισμένοι με τη διαχωριστική φιλοσοφία που είχε διατυπωθεί προηγουμένως. Ακόμα και σε κτίρια που μοιράζονται με κανονικούς μαθητές, αυτός ο διαχωρισμός εκδηλώνεται σε διαφορετικούς χρόνους έναρξης και λήξης για τη σχολική ημέρα και για εσοχή, και κατώτερες τοποθεσίες στην τάξη σε υπόγεια ή ερειπωμένα τμήματα σχολικών κτιρίων (Hart, 2018). Επιπλέον, καθώς το εθνικό συμφέρον, και επομένως η κυβερνητική ανησυχία, αυξήθηκε για τη βελτίωση των συνθηκών σε αυτές τις εγκαταστάσεις, τα παιδιά συχνά υπέφεραν, ενώ διάφορες υπηρεσίες και ερευνητές συμμετείχαν σε συζήτηση και διεξήγαγαν ερευνητικές μελέτες χρησιμοποιώντας αυτόν τον πληθυσμό. Λόγω των πολύ περιορισμένων επιλογών που έχουν στη διάθεσή τους, οι οικογένειες συχνά τοποθετούσαν τα παιδιά τους με σημαντικές αναπηρίες σε ιδρύματα κατοικιών. Ωστόσο, το κοινό γινόταν όλο και περισσότερο συνειδητοποιημένο και επικριτικό καθώς τα περισσότερα τέτοια μέρη δεν προσέφεραν τίποτα άλλο παρά μόνο σκληρή αντιμετώπιση και ήταν δύσκολο έργο για όσους έχουν αναλάβει τη φροντίδα τους. Πολλοί μαθητές και στις δύο καταστάσεις -

χωριστά σχολεία και εγκαταστάσεις κατοικιών - βίωσαν έντονα συναισθήματα απομόνωσης και ασυνεπή αναγνώριση των δυνατοτήτων τους. Και οι δύο αυτές καταστάσεις απέκλεισαν σαφείς στόχους για το εκπαιδευτικό τους επίτευγμα και η συναίνεση για τις πιο αποτελεσματικές μεθόδους και μέτρα για τα παιδιά με αναπηρία παρέμεινε αόριστη (Σταμέλος, 2009).

2.2.3. Οι ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης σήμερα

Όσον αφορά την εκπαίδευση, αντί να διασφαλίζεται ότι όσοι έχουν το ίδιο εγγενές δυναμικό και φιλοδοξία έχουν το ίδιο επίπεδο επιδόσεων, οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες πρέπει να στοχεύουν στην προώθηση της ευημερίας των λιγότερο ευνοημένων. Αυτό είναι πιο σημαντικό από το να διασφαλίζεται ότι οι μελλοντικοί διαγωνισμοί για θέσεις εργασίας είναι αρκετά δομημένοι. Αλλά ο πλούτος και η ευημερία είναι διαφορετικά σε είδος από τα αγαθά που ρυθμίζονται σήμερα και ότι αφορά πιο σημαντικά αγαθά που συνδέονται στενά με την αυτονομία, τις κοινωνικές βάσεις του σεβασμού και αυτό που αποκαλεί δύο ηθικές δυνάμεις. Αυτό εξηγεί την προτεραιότητά τους και την αναξιοπιστία τους. Επιπλέον, εάν όλοι είχαν ένα αξιοπρεπές ελάχιστο, τότε η πρόσθετη συμβολή του πλούτου στην ευημερία είναι λιγότερο σημαντική (Καραλής, 2013).

Μερικοί φιλόσοφοι επικρίνουν ίση ευκαιρία στην εκπαίδευση ως ανεπαρκώς ισότιμη. Αυτή η κριτική έχει δύο μορφές. Πρώτον, ορισμένοι ισχυρίζονται ότι έχοντας δίκαιες ευκαιρίες σε σχέση με τα κίνητρα, η εκπαίδευση προσφέρει ένα ανεπαρκές σύστημα σε έναν μη ιδανικό κόσμο στον οποίο η ανισότητα συχνά δημιουργεί μειωμένες φιλοδοξίες στους καταπιεσμένους. Αν οι γυναίκες έχουν κοινωνικοποιηθεί για αιώνες για να πιστεύουν ότι ορισμένες θέσεις στην κοινωνία είναι πέρα από τις δυνατότητές τους και, κατά συνέπεια, δεν έχουν κίνητρο να ακολουθήσουν τέτοιες θέσεις, έχει η ισότητα στην εκπαίδευση τους πόρους για να το επικρίνει; (Σκιαδά & Γεωργιάδου, 2018).

Μια δεύτερη ένσταση επισημαίνει ότι οι ανισότητες στην κοινωνική τύχη (π.χ., να γεννιούνται σε μια φτωχή οικογένεια) και στις ανισότητες στη φυσική τύχη (π.χ., να γεννιούνται με λιγότερες δυνατότητες ταλέντων) θα πρέπει να αντιμετωπίζονται το ίδιο. Είναι εύκολο να σκεφτεί κανείς ότι και οι δύο τύποι τύχης είναι εξίσου αυθαίρετοι από ηθική άποψη και ότι αυτή η αυθαιρεσία είναι πηγή αδικίας. Πράγματι, ορισμένες από τις παρατηρήσεις το προτείνουν (Σιμόπουλος, 2018).

2.2.4. Η Κατάσταση στην Ευρώπη

Ένα ψήφισμα που ενέκρινε το Συμβούλιο σχετικά με μια ανανεωμένη ευρωπαϊκή ατζέντα για την εκπαίδευση ενηλίκων υπογραμμίζει την ανάγκη να αυξηθεί σημαντικά η συμμετοχή των ενηλίκων στην επίσημη, μη τυπική και άτυπη μάθηση εάν θα αποκτήσουν επαγγελματικές δεξιότητες, για ενεργό πολίτη ή για προσωπική ανάπτυξη και εκπλήρωση.

Η Ατζέντα περιγράφει ένα όραμα για το πώς θα πρέπει να αναπτυχθεί η εκπαίδευση των ενηλίκων στην Ευρώπη έως το 2020 και θέτει τις ακόλουθες συγκεκριμένες προτεραιότητες για τα έτη 2015 - 2020:

- Βελτίωση της διακυβέρνησης μέσω καλύτερου συντονισμού μεταξύ τομέων πολιτικής, ενισχυμένης αποτελεσματικότητας και κοινωνικής συνάφειας.
- Σημαντική αύξηση της προσφοράς και τη ζήτησης για παροχή υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης, ιδίως στον τομέα του γραμματισμού, της αριθμητικής και της ψηφιακής ικανότητας.
- Εξασφάλιση αποτελεσματικών στρατηγικών προσέγγισης, καθοδήγησης και κινήτρων για να προσεγγιστούν και να βοηθηθούν ενήλικες μαθητές.
- Προσφορά πιο ευέλικτων ευκαιριών για ενήλικες για να μάθουν και βελτιωμένη πρόσβαση μέσω περισσότερης μάθησης στο χώρο εργασίας, τη χρήση ΤΠΕ και λεγόμενα προγράμματα «δεύτερης ευκαιρίας» (Lovett et al, 2018).
  - Βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης ενηλίκων παρακολουθώντας τον αντίκτυπο των πολιτικών και βελτιώνοντας την εκπαίδευση που παρέχεται στους ενήλικες εκπαιδευτικούς.

Εκτός από αυτό, το Συμβούλιο ενέκρινε σύσταση σχετικά με τα Upskilling Pathways με στόχο να βοηθήσει τους ενήλικες να αποκτήσουν ένα ελάχιστο επίπεδο αλφαριθμητισμού, αριθμητικής και ψηφιακής δεξιότητας ή συγκεκριμένου τίτλου ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (επίπεδο 3 ή 4 στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Προσόντων (EQF)) (Τζελεπάκη & Ναλμπάντης, 2015).

Η Επιτροπή δημιούργησε μια ομάδα εργασίας «ET 2020» για την εκπαίδευση ενηλίκων που αποτελείται από εθνικούς εμπειρογνώμονες, εκπροσώπους των ευρωπαϊκών κοινωνικών εταίρων και μελών της κοινωνίας των πολιτών. Η ομάδα ανταλλάσσει και αναλύει πληροφορίες και αναπτύσσει καθοδήγηση πολιτικής στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων με βάση τις βέλτιστες πρακτικές που λαμβάνονται από

όλη την Ευρώπη. Έχει επίσης δημιουργηθεί ένα δίκτυο εθνικών συντονιστών που προωθούν τη μάθηση ενηλίκων στις χώρες τους, παρέχουν συμβουλές και υποστήριξη πολιτικής και συγκεντρώνουν και διαδίδουν βέλτιστες πρακτικές. Η Ηλεκτρονική Πλατφόρμα για την Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ευρώπη (EPALE) παρέχει έναν πολύγλωσσο διαδικτυακό χώρο για ανταλλαγή, προβολή και προώθηση βέλτιστων πρακτικών στην εκπαίδευση ενηλίκων, καθώς και για την προώθηση της εκμάθησης από ομοτίμους (Σιμόπουλος, 2018).

2.2.5. Η κατάσταση στην Ελλάδα

Η προσχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) το 1981 βοήθησε στην ανάπτυξη αυτής της μορφής πρόνοιας και εκπαίδευσης. Ο στόχος ήταν να βελτιωθούν οι ικανότητες του εργατικού δυναμικού πέρα από τα επίσημα στάδια της εκπαίδευσης. Μέχρι το 1993, η χρηματοδότηση της ΕΚΤ διοχετευόταν σε μεγάλο βαθμό στο δίκτυο «δημοφιλοῦς εκπαίδευσης» 300 φιλελεύθερων κέντρων εκπαίδευσης ενηλίκων που λειτουργούσαν σε ολόκληρη τη χώρα.

Ωστόσο, μεταξύ του 1994 και του 1999, η εκπαίδευση ενηλίκων εφάρμοσε αυστηρά τις κατευθυντήριες γραμμές του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ). Ο στόχος ήταν να εξασφαλιστεί δημόσια χρηματοδότηση για την ανάπτυξη ενός συστήματος Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης (CVET). Από το 2000 και μετά, η εφαρμογή νέων πολιτικών και πρωτοβουλιών, εντός ενός πλαισίου πολιτικής διά βίου μάθησης, καλύπτει διάφορες μορφές εκπαίδευσης και κατάρτισης. Οι τελευταίοι επιτρέπουν στους ενήλικες να αναπτύξουν και να αναπροσανατολίσουν την εκπαίδευσή τους με βάση τις διαφορετικές ατομικές ανάγκες. Με βάση αυτό το πλαίσιο, εισήχθη η ολιστική έννοια της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων. Περιλαμβάνει όλες τις οργανωμένες μαθησιακές δραστηριότητες που απευθύνονται σε ενήλικες και επιδιώκουν (Βεργίδης & Κόκκος, 2010):

- Εμπλουτισμό των γνώσεων τους.
- Ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων.
- Ανάπτυξη προσωπικότητας.
- Ανάπτυξη ενεργών πολιτών (Fordham et al, 2018).

Ένας μεγάλος αριθμός ιδρυμάτων, που επιδοτούνται πλήρως ή εν μέρει από το κράτος, παρείχαν γενική εκπαίδευση ενηλίκων.

- Η Γενική Γραμματεία Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Δια βίου Μάθησης στο Υπουργείο Παιδείας είναι το όργανο λήψης αποφάσεων. Προγραμματίζει, οργανώνει και χρηματοδοτεί την πλειονότητα των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων.
- Υπάρχουν επίσης ορισμένοι φορείς και οργανισμοί που λειτουργούν ως νομικά πρόσωπα δημοσίου ή / και ιδιωτικού δικαίου. Είναι υπόλογοι στο Υπουργείο Παιδείας:
- Το Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης εφαρμόζει πολιτικές, προγράμματα κινητικότητας και προγράμματα καινοτομίας και επιχειρηματικότητας για νέους ενήλικες (Bright, 2018)

Ο Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικής Καθοδήγησης εφαρμόζει το εθνικό σύστημα διαπίστευσης και πιστοποίησης για μη τυπική εκπαίδευση ενηλίκων, συμπεριλαμβανομένης της Εκπαίδευσης Αρχικής Εκπαίδευσης και της Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης. Παρέχει ειδική υποστήριξη σε υπηρεσίες επαγγελματικού προσανατολισμού και συμβουλευτικής τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό / περιφερειακό επίπεδο. Οι δήμοι και οι ιδιωτικοί πάροχοι παρέχουν φιλελεύθερη εκπαίδευση ενηλίκων. Η δημόσια εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων είναι δωρεάν και προσβάσιμη σε όλους (Σταμέλος, 2009).

2.3. Ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης ενήλικου ευάλωτου πληθυσμού

Ακολουθώντας την αρχή της ένταξης, όπως ορίζεται στο πλαίσιο δράσης του Belém, ένα από τα πιο επείγοντα καθήκοντα για την εκπαίδευση είναι να συμβάλει στην ενσωμάτωση και την υποστήριξη εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων σε όλο τον κόσμο που έχουν αναγκαστεί ή αισθάνονται υποχρεωμένοι να φύγουν από τα σπίτια τους. Οι περισσότεροι είναι εκτοπισμένοι από τη χώρα τους, αλλά περισσότεροι από 22,5 εκατομμύρια άνθρωποι έχουν εγκαταλείψει την πατρίδα τους και έχουν γίνει πρόσφυγες. Πολλοί από αυτούς ζουν σε γειτονικές χώρες. Ως εκ τούτου, χώρες όπως η Τουρκία, ο Λίβανος, η Ιορδανία και η Αίγυπτος πρέπει να φροντίζουν εκατομμύρια πρόσφυγες, οι περισσότεροι από τους οποίους ζουν σε καταυλισμούς. Συνολικά, οι χώρες με χαμηλό και μεσαίο εισόδημα φιλοξενούν το 89% των προσφύγων. Περίπου το 47% των μεταναστών εργαζομένων βρίσκεται σε δύο περιοχές, τη Βόρεια Αμερική και τη Βόρεια, Νότια και Δυτική Ευρώπη, ακολουθούμενες από τα αραβικά κράτη με 14%. Η αντιμετώπιση της μεταναστευτικής εργασίας και των εκτοπισμένων πληθυσμών απαιτεί

μια ευρεία, συντονισμένη προσέγγιση που προάγει τη συνοχή μεταξύ των πολιτικών απασχόλησης, εκπαίδευσης, κατάρτισης και μετανάστευσης (Bird et al, 2017).

Όταν εξετάζεται ο ρόλος της μάθησης και της εκπαίδευσης ενηλίκων στη διαφύλαξη της ένταξης των μεταναστών και των εκτοπισμένων, είναι σημαντικό να θυμάται κανείς ότι οι πληθυσμοί των μεταναστών είναι εξαιρετικά ετερογενείς, τόσο εντός όσο και εντός των χωρών και διάφορες ομάδες έχουν πολύ διαφορετικές ανάγκες. Ενώ η πλειονότητα του παγκόσμιου πληθυσμού μεταναστών αποτελείται από εξειδικευμένα άτομα και άτομα με υψηλή εξειδίκευση, υπάρχουν επίσης μεγάλα τμήματα με πολύ χαμηλές δεξιότητες, ιδίως μεταξύ ομάδων προσφύγων (Σκιαδά & Γεωργιάδου, 2018).

Ένας ταχέως γηράσκων πληθυσμός θέτει σημαντικές προκλήσεις για τις κυβερνήσεις που αντιμετωπίζουν το αυξημένο κόστος υγείας και τη συρρίκνωση και τη γήρανση του εργατικού δυναμικού. Από τις διαφορετικές σκοπίες τους, τόσο ο ΠΟΥ όσο και ο ΔΟΕ προωθούν τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η εκπαίδευση στην αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, τόσο σε προληπτικούς όσο και σε προσαρμοστικούς τρόπους, και συμβουλεύει τις χώρες να συμπεριλάβουν τη μαθησιακή πτυχή στις στρατηγικές τους για την υγεία και την αγορά εργασίας. Δυστυχώς, οι περισσότερες έρευνες σχετικά με τη συμμετοχή στην εκπαίδευση αναπτύσσονται με μια ξεπερασμένη κατανόηση των αλλαγών που συμβαίνουν κατά την διάρκεια της ζωής των ανθρώπων. Η παραδοσιακή έννοια ενός κύκλου ζωής τριών σταδίων, παιδιά/νήοι, ενήλικες και ηλικιωμένοι (65 ετών και άνω), δεν είναι πλέον κατάλληλη. Αντίθετα, θα ήταν πιο παραγωγικό να εξεταστεί η εκπαίδευση στο πλαίσιο μιας τετραπλής κατηγορίας σταδίων στην διάρκεια ζωής των ενηλίκων (18–25, 25–50, 51–75, 76+). Οι ηλικιακές ομάδες πρέπει να θεωρούνται κατά προσέγγιση, με σαφή αλληλεπικάλυψη μεταξύ των δύο μεταγενέστερων σταδίων. Ένα σημαντικό καθήκον, αν και όχι αποκλειστικά για την εκπαίδευση για αυτούς τους ανθρώπους 51–75 ετών, είναι να προετοιμάσει ένα γηράσκων εργατικό δυναμικό για πλήρη συμμετοχή στην οικονομία. Το επίκεντρο της ομάδας 76+ είναι κατά κύριο λόγο στο ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η εκπαίδευση για να τους δώσει τη δυνατότητα να ζήσουν μια πλήρη και πλούσια ζωή, όπου διατηρούν τον έλεγχο των συνθηκών τους για όσο το δυνατόν περισσότερο (Τζελεπάκη & Ναλμπάντης, 2015).

Ως αποτέλεσμα της αύξησης του προσδόκιμου ζωής και των μειωμένων ποσοστών γεννήσεων, η φυσική ανάπτυξη του εργατικού δυναμικού δεν θα είναι σε θέση να αντισταθμίσει τον αριθμό των αναμενόμενων συνταξιούχων, γεγονός που δημιουργεί την ανάγκη να διατηρηθούν οι εργαζόμενοι μεγαλύτερης ηλικίας στο εργατικό δυναμικό. Σε παγκόσμιο επίπεδο, το 2017, υπήρχαν 3,5 άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω για κάθε 10 άτομα στο εργατικό δυναμικό, ποσοστό που εκτιμάται ότι θα ανέλθει σε πέντε έως το 2030. Οι προκλήσεις θα είναι ισχυρότερες σε περιοχές της Ευρώπης, της Βόρειας Αμερικής και της Ανατολικής Ασίας. Η πίεση θα γίνει αισθητή σε βασικές αναδυόμενες αγορές όπως η Κίνα και η Ρωσία, ενώ περιοχές όπως η Αφρική και η Νότια Ασία θα εξακολουθήσουν να έχουν μεγάλο νεαρό πληθυσμό στην αγορά εργασίας (Καραλής, 2013).

Τα μεταβαλλόμενα δημογραφικά στοιχεία δημιουργούν ανησυχίες σχετικά με τις ικανότητες εντός ενός γηράσκοντος εργατικού δυναμικού. Τα ευρήματα από το PIAAC υποστηρίζουν εν μέρει αυτές τις ανησυχίες. Τα δεδομένα δείχνουν σημαντικές διαφορές στην ικανότητα γραμματισμού σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, με τους ενήλικες ηλικίας 55 έως 65 να σημειώνουν περίπου 30 βαθμούς λιγότερους από τους ενήλικες ηλικίας 25 έως 34 ετών. Η ανισότητα μεταξύ των δύο ηλικιακών ομάδων είναι τόσο μεγάλη όσο αυτή μεταξύ των ατόμων με τριτοβάθμια εκπαίδευση με εκείνων με λιγότερο από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ενώ αυτές οι διαφορές είναι εν μέρει αποτέλεσμα των επιπτώσεων της στατιστικής ομάδας, οι ηλικιωμένοι που είχαν λιγότερη εκπαίδευση στις περισσότερες χώρες, παραμένουν σημαντικές διαφορές μετά τον έλεγχο για παράγοντες όπως η εκπαίδευση (Kantova & Arltova, 2020). Υπήρξαν επίσης σημαντικές διαφορές μεταξύ χωρών, με ορισμένες, για παράδειγμα τις Ηνωμένες Πολιτείες, να καταγράφουν μια απόκλιση περίπου 13 μονάδων, ενώ η απόκλιση στη Φινλανδία έφτασε σχεδόν τις 50 μονάδες (Weinberger et al, 2018). Πρέπει να σημειωθεί ότι, παρά τη χαμηλότερη ικανότητα ανάγνωσης, οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι φαίνεται να είναι τόσο παραγωγικοί όσο και οι νεότεροι. Ωστόσο, ενώ οι ηλικιωμένοι εργαζόμενοι μπορεί να ήταν σε θέση να αντισταθμίσουν τη χαμηλότερη επάρκεια στις δεξιότητες επεξεργασίας πληροφοριών, η αλλαγή των παραγωγικών διαδικασιών θέτει ένα πλεονέκτημα στην ικανότητα μάθησης και μπορεί να την κάνει πιο δύσκολη. Ως συνέπεια των αυξημένων απαιτήσεων για το μελλοντικό εργατικό δυναμικό, θα μπορούσε να ενισχυθεί η υφιστάμενη προκατάληψη

εναντίον των ηλικιωμένων εργαζομένων. Αυτές οι εξελίξεις επισημαίνουν τη σημασία της εκπαίδευσης για ένα γηράσκων εργατικό δυναμικό (Σιμόπουλος, 2018).

Στην μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας, οι εργοδότες θα πρέπει να δώσουν μεγαλύτερη προσοχή στις ανάγκες κατάρτισης των ηλικιωμένων εργαζομένων. Δυστυχώς, υπάρχουν λίγες πληροφορίες για ενήλικες άνω των 65 ετών. Ωστόσο, αναγνωρίζοντας αυτόν τον περιορισμό, υπάρχουν ορισμένες θετικές τάσεις εντός της ΕΕ. Χρησιμοποιώντας τρεις έρευνες AES, το 2007, το 2011 και το 2016, αναφορές σχετικά με τις μέσες μεταβολές της ΕΕ στη συνολική συμμετοχή σε μη τυπική εκπαίδευση που σχετίζεται με την εργασία και εκπαίδευση που υποστηρίζεται από τον εργοδότη για τις ηλικιακές ομάδες 25–64 και 55–64. Δείχνουν ότι η αύξηση της συμμετοχής των ηλικιωμένων εργαζομένων (55–64) υπερέβη κατά πολύ τη μέση αύξηση. Ο μέσος όρος της ΕΕ για την ανεπίσημη εκπαίδευση που σχετίζεται με την εργασία στην ηλικία των 25–64 ετών αυξήθηκε κατά 37%, αλλά στην ομάδα των 55–64 ετών, η αύξηση έφτασε το 71% (Thompson, 2018). Αυτές οι διαφορές είναι σχεδόν αποκλειστικά συνέπεια της καλύτερης πρόσβασης σε εκπαίδευση η οποία υποστηρίζεται από εργοδότες, ειδικά για τους ηλικιωμένους εργαζόμενους. Αυτές οι θετικές εξελίξεις σε όλες τις χώρες δεν πρέπει να αποκρύπτουν το γεγονός ότι τα πραγματικά ποσοστά συμμετοχής σε εκπαίδευση που σχετίζεται με την εργασία σε πολλές χώρες της ΕΕ παραμένουν σε χαμηλό επίπεδο. Η κατάσταση είναι ιδιαίτερα επισφαλής για τους ηλικιωμένους στην εργασία που προσφέρουν αραιές ευκαιρίες για μάθηση στην εργασία. Ο μέσος όρος του ΟΟΣΑ για τη συμμετοχή στη μάθηση και την εκπαίδευση ενηλίκων που υποστηρίζεται από εργοδότες και τους εργαζομένους που εργάζονταν στα τέλη της σταδιοδρομίας, οι οποίοι ήταν μεταξύ του χαμηλότερου 40% πιο συχνών αναγνωστών στην εργασία ήταν μόνο το μισό από εκείνους υψηλότερο 40% των αναγνωστών στην εργασία. Σχετικά με τις δεξιότητες, είναι σαφές ότι, σε μεγάλο βαθμό, η πρώτη ομάδα θα πρέπει να βασίζεται σε δυνατότητες εκτός εργασίας για συμμετοχή σε οργανωμένες και άτυπες μαθησιακές δραστηριότητες (Σταμέλος, 2009).

Στην Παγκόσμια Έκθεση για τη Γήρανση και την Υγεία, ο ΠΟΥ αναφέρει ότι οι ηλικιωμένοι ενήλικες όχι μόνο έχουν χαμηλότερα ποσοστά αλφαριθμητισμού, αλλά και ότι το επίπεδο «παιδείας στην υγεία» είναι επίσης χαμηλότερο από άλλα τμήματα του πληθυσμού. Έτσι, ένα σημαντικό ποσοστό ηλικιωμένων ενηλίκων μπορεί να μην είναι σε θέση να αποκτήσει, να ερμηνεύσει και να κατανοήσει βασικές πληροφορίες και

υπηρεσίες υγείας. Η κριτική σημειώνει ότι ο γραμματισμός υγείας είναι ένας πιο ουσιαστικός παράγοντας πρόβλεψης από το εκπαιδευτικό επίπεδο για τη χρήση προληπτικών υπηρεσιών ηλικιωμένων. Ένας άλλος ισχυρός λόγος για την αντιμετώπιση του αποκλεισμού ηλικιωμένων ενηλίκων από την εκπαίδευση είναι ότι οι ηλικιωμένοι που ασχολούνται με την εκπαίδευση έχουν αποδειχθεί ότι συμμετέχουν περισσότερο στην κοινότητα, τείνουν να εξαρτώνται λιγότερο από τις οικογενειακές και κοινωνικές υπηρεσίες και να αναφέρουν καλύτερη υγεία και ευεξία (Τζελεπάκη & Ναλμπάντης, 2015).

Παραδείγματα καλών πρακτικών στον τομέα της εκπαίδευσης για ενήλικες είναι ορατά στο φινλανδικό σύστημα *folkbildung*, με τα μαθήματα χαμηλού φραγμού που έχουν αποδεδειγμένη επίδραση στην υγεία και την ευημερία των ηλικιωμένων ενηλίκων. Άλλες πρωτοβουλίες περιλαμβάνουν το Πανεπιστήμιο της Τρίτης Ηλικίας, που δραστηριοποιείται σε διάφορες χώρες. Λαμβάνοντας υπόψη το ισχυρό επιχείρημα του ΠΟΥ για τις χώρες να συμμετάσχουν σοβαρά στις κατάλληλες πρωτοβουλίες εκπαίδευσης για ηλικιωμένους ενήλικες, είναι ανησυχητικό ότι, σύμφωνα με την έρευνα GRALE 3 του 2015, μόνο το 9% των χωρών αναγνώρισαν τους ηλικιωμένους/συνταξιούχους ως σημαντική ομάδα στόχου για πρωτοβουλίες εκπαίδευσης. Αυτό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό ενόψει του ρόλου που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν οι ηλικιωμένοι ενήλικες στην εκπαίδευση των πολιτών ή σε πρωτοβουλίες που αντιμετωπίζουν ορισμένα προβλήματα υγείας και ευεξίας, όπως η μοναξιά. Από τις 13 χώρες που αναγνώρισαν τους ηλικιωμένους ως μία από τις ομάδες-στόχους τους, πέντε βρίσκονται στην Ασία (Κίνα, Μαλαισία, Νεπάλ, Σρι Λάνκα και Ταϊλάνδη), γεγονός που αντικατοπτρίζει πόσο σοβαρά αυτές οι χώρες βλέπουν τις προκλήσεις μιας γηράσκουσας κοινωνίας. Αντιμετωπίζοντας μια μελλοντική έλλειψη εργατικού πληθυσμού, η Σλοβενία έχει εφαρμόσει ένα έργο που στοχεύει ειδικά σε ηλικιωμένους εργαζόμενους και εταιρείες με γηράσκων εργατικό δυναμικό. Το έργο επικεντρώνεται κυρίως στην υπερνίκηση των στερεοτύπων για τους ηλικιωμένους εργαζομένους και στην παροχή βοήθειας στους εργοδότες να διαχειρίζονται καλύτερα το γηράσκων εργατικό δυναμικό τους (Hart, 2018).

Αν και η έλλειψη πληροφόρησης για τους ηλικιωμένους και την εκπαίδευση καθιστά δύσκολη την εξαγωγή εκτεταμένων συμπερασμάτων, υπάρχουν περιορισμένα στοιχεία που υποδηλώνουν ότι οι ηλικιωμένοι πολίτες/συνταξιούχοι έχουν αναδειχθεί

ως σημαντική ομάδα στόχος για τις πρωτοβουλίες εκπαίδευση. Οι πρωτοβουλίες μάθησης των ηλικιωμένων έχουν αναπτυχθεί σε ορισμένες χώρες, για παράδειγμα μέσω των μοντέλων αυτοδιδασκαλίας των Πανεπιστημίων της Τρίτης Ηλικίας, και ορισμένοι δημοφιλείς, φιλελεύθεροι και κοινοτικοί πάροχοι εκπαίδευσης έχουν αναπτύξει επιτυχώς προγράμματα για ηλικιωμένους μαθητές, όπως και ορισμένα πανεπιστήμια. Ωστόσο, τέτοιες πρωτοβουλίες συχνά έχουν την τάση να φτάνουν στους ήδη καλά μορφωμένους και είναι πολύ άνισα κατανομημένες. Συνολικά, η κατάσταση είναι πιο ενθαρρυντική όσον αφορά την πρόσβαση στην εκπαίδευση για ηλικιωμένους εργαζόμενους, οι οποίοι έχουν αρχίσει να πλησιάζουν τους νεότερους συναδέλφους τους (Καραλής, 2013).

Σε όλο τον κόσμο, οι ενήλικες με αναπηρία αποτελούν μια από τις πιο ευάλωτες ομάδες της κοινωνίας, ιδιαίτερα σε λιγότερο ευνοημένες κοινότητες. Έχουν φτωχότερα αποτελέσματα υγείας, χαμηλότερα εκπαιδευτικά επιτεύγματα, λιγότερη οικονομική συμμετοχή και υψηλότερα ποσοστά φτώχειας από τα άτομα χωρίς αναπηρίες. Αντιμετωπίζουν εμπόδια στην πρόσβαση σε υπηρεσίες που οι περισσότεροι θεωρούν δεδομένες, όπως υγεία, εκπαίδευση, απασχόληση και μεταφορές, καθώς και πληροφορίες. Παρόλο που παρουσιάζονται στοιχεία για αυτήν τη συγκεκριμένη ομάδα ενηλίκων μαθητών, ήταν δύσκολο να βρεθούν λεπτομερείς πηγές συγκεκριμένων τύπων αναπηριών που αντιμετωπίζουν οι ενήλικες. Ως συνέπεια των περιορισμένων δυνατοτήτων παρακολούθησης του σχολείου, οι ενήλικες με αναπηρία, ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες, έχουν χαμηλή ικανότητα ανάγνωσης. Εξετάζοντας την κατάσταση στην Uganda, το Nuwagaba και το Rule αναφέρεται ότι ενώ οι εγγραφές στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ήταν 81%, μόνο το 15% των ατόμων με αναπηρία είχαν πρόσβαση στην εκπαίδευση. Η έλλειψη ευκαιριών εκπαίδευσης για ενήλικες με ειδικές ανάγκες εμπόδιζε περαιτέρω αυτήν την ομάδα. Οι συγγραφείς ακολούθησαν μια ομάδα ενηλίκων με προβλήματα όρασης και διαπίστωσαν ότι η αναπηρία τους, σε συνδυασμό με πολύ λίγες δυνατότητες συμμετοχής στην εκπαίδευση, σήμαινε ότι είχαν μεγάλες δυσκολίες στην πρόσβαση στη μικροχρηματοδότηση που θα μπορούσε να τους βοηθήσει να εξασφαλίσουν εισόδημα (Σκιαδά & Γεωργιάδου, 2018).

Η κατάσταση σχετικά με την πρόσβαση στην εκπαίδευση στα περισσότερα άλλα μέρη του κόσμου είναι παρόμοια, και παρά τα έγγραφα πολιτικής που δηλώνουν την ανάγκη προσέγγισης ενηλίκων με αναπηρίες, η κατάσταση είναι απογοητευτική. Μια

ανασκόπηση σχετικά με τον τρόπο βελτίωσης της εκπαίδευσης ενηλίκων για άτομα με αναπηρίες στην ηλεκτρονική πλατφόρμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση ενηλίκων στην Ευρώπη (EPALE), κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, όσον αφορά τις στρατηγικές χωρίς αποκλεισμούς για την προσέγγιση αυτής της ομάδας, φαίνεται ότι υπάρχουν πολύ λίγα παραδείγματα εθνικών στρατηγικών που περιλαμβάνουν τη μάθηση ενηλίκων. Ενώ η έρευνα EPALE απέχει πολύ από την επιστημονική διεξαγωγή, τα αποτελέσματα δεν είναι ενθαρρυντικά. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Αναπηρία 2010-2020 καθώς και η Παγκόσμια Έκθεση για την Αναπηρία του ΠΟΥ αντικατοπτρίζουν μια σοβαρή έλλειψη προσοχής στον ρόλο της εκπαίδευσης. Οι έρευνες GRALE παρέχουν ένα ελαφρώς πιο αισιόδοξο μήνυμα. Το 2015, το 17% των χωρών είχε εντοπίσει τους ενήλικες που ζουν με αναπηρία ως μία από τις ομάδες-στόχους τους για τις πολιτικές εκπαίδευσης. Επιπλέον, το 36% των χωρών ανέφεραν ότι η συμμετοχή για ενήλικες με αναπηρία είχε αυξηθεί μεταξύ του 2015 και του 2018. Πολλές από αυτές τις χώρες παρείχαν ενδιαφέροντα παραδείγματα νέων πρωτοβουλιών με στόχο την προσέγγιση του πληθυσμού με αναπηρία (Tanousi et al, 2016).

Οι χώρες βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια προόδου. Αυτά κυμαίνονται από τη διεξαγωγή έρευνας, στην κατανόηση των εμποδίων για την εκπαίδευση ενηλίκων και δια βίου μάθησης για άτομα με αναπηρίες, στην ανάπτυξη νέων στρατηγικών, πολιτικών και νόμων ή/και την αναθεώρηση των υπαρχόντων, στην εφαρμογή και στην επέκταση των υπαρχόντων προγραμμάτων και υπηρεσιών. Το παρακάτω είναι μια επισκόπηση των τάσεων μεταξύ αυτών των χωρών και πού βρίσκονται όσον αφορά την πρόοδό τους στην προώθηση της προσβασιμότητας και της συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων και δια βίου εκπαίδευσης για άτομα με αναπηρία (Aldridge, 2016). Η Ιρλανδία και η Ουρουγουάη έχουν διερευνήσει εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες και τρόπους αντιμετώπισής τους. Στον ετήσιο σχεδιασμό υπηρεσιών για την περαιτέρω εκπαίδευση και κατάρτιση 2018, η Ιρλανδία ανέλαβε να συμπεριλάβει νέες πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση αυτών των εμποδίων, ώστε τα άτομα με αναπηρία να έχουν πρόσβαση σε περαιτέρω εκπαίδευση και κατάρτιση. Ομοίως, η Ουρουγουάη συνέταξε πρόσφατα μια έκθεση σε μια συνεργατική προσπάθεια μεταξύ πολλών ενδιαφερόμενων φορέων σχετικά με την εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένης της συνεχούς εκπαίδευσης για άτομα με αναπηρία. Ορισμένες συμφωνίες επιτεύχθηκαν μεταξύ των συμμετεχόντων οργανισμών, συμπεριλαμβανομένων κυβερνητικών

υπηρεσιών, ΜΚΟ και άλλων οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών (Fordham et al, 2018).

Η Γερμανία, η Ιαπωνία και η Δημοκρατία της Κορέας φαίνεται να έχουν σημειώσει ιδιαίτερη πρόοδο όσον αφορά την προώθηση της πρόσβασης σε άτομα με αναπηρία σε ενήλικες και δια βίου εκπαίδευση. Η Γερμανία έχει καταβάλει πολλές προσπάθειες για να βελτιώσει την πολιτική της εκπαίδευσης και τα νομικά της πλαίσια, και έχει εισαγάγει έναν νέο νόμο για την εκπαιδευτική άδεια και πολλά άλλα νομοθετικά πλαίσια σε πολιτειακό και ομοσπονδιακό επίπεδο για να εξασφαλίσει ότι περισσότερα κεφάλαια και προγράμματα/υπηρεσίες είναι προσβάσιμα σε περισσότερες ομάδες ατόμων που επιθυμούν να αποκτήσουν πρόσβαση στην εκπαίδευση. Αλλά, το σημαντικότερο, η ψηφιοποίηση έχει πρόσφατα θεωρηθεί σημαντικό μέσο για την αύξηση της πρόσβασης στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση για άτομα με αναπηρία. Για την Ιαπωνία, η πρόσφατη θέσπιση νέων νόμων και πολιτικών, συμπεριλαμβανομένης της ανανέωσης του νόμου για τη διά βίου μάθηση, καθώς και η ανάπτυξη και εφαρμογή νέων χρηματοδοτήσεων και πρωτοβουλιών προγραμμάτων τα τελευταία χρόνια, θα έχει μεγάλο όφελος για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Η ίδρυση το 2017 του Γραφείου για την Προώθηση της Υποστήριξης της Μάθησης των Ατόμων με Αναπηρία στο Υπουργείο Παιδείας, το οποίο συνοδεύεται από χρηματοδότηση και μέτρα για την προώθηση της πρόσβασης και της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία, περιλαμβάνει επίσης χρηματοδότηση για πρακτικά ερευνητικά προγράμματα που σχετίζονται με την υποστήριξη αυτής της ομάδας στόχου μετά την αποφοίτηση. Επιπλέον, η εισαγωγή κουπονιών δια βίου εκπαίδευσης το 2018 θα μειώσει την οικονομική επιβάρυνση για τα άτομα με αναπηρίες και για τα άτομα με χαμηλά εισοδήματα, για τα οποία η πρόσβαση στην εκπαίδευση είναι περιορισμένη. Επιπλέον, η επέκταση των διαδικτυακών οικοσυστημάτων της δια βίου εκπαίδευσης θα διευρύνει την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία (Bright, 2018).

3. Συμπεράσματα

Ενώ υπάρχουν τεράστιες διαφορές στα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι σε διαφορετικές περιοχές του κόσμου, υπάρχουν επίσης ορισμένες ομοιότητες, αν και όχι απαραίτητα όσον αφορά την ένταση.

Παρατηρώντας τον αντίκτυπο των ανισοτήτων, οι μελετητές της εκπαίδευσης επισημαίνουν όλο και περισσότερο τον ρόλο που διαδραματίζουν οι μακροοικονομικές διαρθρωτικές συνθήκες στη δημιουργία συνθηκών που ενθαρρύνουν ορισμένους και αποθαρρύνουν άλλους να συμμετάσχουν. Στο επίκεντρο αυτών των συζητήσεων είναι ο αντίκτυπος των πολιτικών δομών, νόμων και κανόνων που ρυθμίζουν την κυβέρνηση σε ένα κράτος, το επίπεδο των ανισοτήτων και την ικανότητα του κράτους να εφαρμόζει πολιτικές και δομές, συμπεριλαμβανομένου του τομέα της εκπαίδευσης, που ωφελούν τις ευάλωτες ομάδες. Η περιφερειακή έκθεση CONFINTEA VI ενδιάμεση επισκόπηση για τη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική σημειώνει ότι τα χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης και παιδείας στην περιοχή αντικατοπτρίζουν την περίπλοκη σχέση μεταξύ εκπαιδευτικού και κοινωνικού πλαισίου. Η έκθεση επισημαίνει τον αντίκτυπο των ανεξέλεγκτων κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων, το κυρίαρχο οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης στις χώρες της ΛΑΚ, τον πολιτικό πολιτισμό στην περιοχή και τις ευρύτερες ιστορικές διαδικασίες. Ομοίως, όταν συζητείται η επισφαλής κατάσταση του γραμματισμού στην υποπεριφέρεια της Νότιας Ασίας, η περιφερειακή έκθεση για την Ασία και τον Ειρηνικό τονίζει τον αντίκτυπο των καταστροφικών ανισοτήτων που προκαλούνται από τη φτώχεια. Οι ανισότητες και η αδυναμία να επιτευχθεί μια πιο δίκαιη κατανομή πλούτου σε διάφορους υποπληθυσμούς δεν είναι μόνο ζήτημα στον αναπτυσσόμενο κόσμο αλλά και στις πλούσιες χώρες. Η κατάσταση στις Ηνωμένες Πολιτείες, η οποία από καιρό είχε μερικά από τα υψηλότερα επίπεδα ανισότητας στον κόσμο, επιδεινώνεται. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της ισότητας των ευκαιριών, καθώς οι λιγότερο εύποροι δυσκολεύονται όλο και περισσότερο να έχουν πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης. Αυτά τα ευρήματα αντιστέκονται επομένως έντονα στην κατεύθυνση που έθεσε η Ατζέντα του 2030.

Μια ανασκόπηση των κυβερνητικών εκπροσώπων από 11 αφρικανικές χώρες και εκπαιδευτικών ηγετών που επέβλεπαν προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης εντόπισε την έλλειψη άμεσης πρόσβασης σε ποιοτική εκπαίδευση και κατάρτιση για όλες τις

ηλικιακές ομάδες ως τη μεγαλύτερη πρόκληση στην εξυπηρέτηση αγροτικών πληθυσμών. Το κόστος σε χρόνο και χρήμα που απαιτείται για να ταξιδέψει κανείς στον πλησιέστερο τόπο μάθησης εμπόδιζε τη συμμετοχή. Στις αγροτικές περιοχές, οι τηλεπικοινωνίες που θα μπορούσαν να είναι μια επιλογή για την παροχή προγραμμάτων εκπαίδευσης ήταν συνήθως λιγότερο ανεπτυγμένες από ό,τι στις αστικές περιοχές.

Υπάρχουν δύο θεμελιωδώς διαφορετικές προσεγγίσεις στη μέτρηση των εμποδίων. Η επιλογή της προσέγγισης έχει εκτεταμένες επιπτώσεις στις πληροφορίες που συλλέγονται, και κατά συνέπεια στις ευκαιρίες διατύπωσης συστάσεων πολιτικής. Έρευνες, όπως η Έρευνα Γλωσσών στην Κένυα, ρώτησαν εκείνους που ανέφεραν ότι δεν είχαν συμμετάσχει στην εκπαίδευση γιατί δεν είχαν εγγραφεί σε πρόγραμμα γραμματισμού κατά τους προηγούμενους 12 μήνες. Η ίδια αρχή χρησιμοποιήθηκε σε αρκετές προηγούμενες ευρωπαϊκές έρευνες (π.χ. στο Ηνωμένο Βασίλειο, Έρευνα Εκπαίδευσης Ενηλίκων και σε νορβηγικές και σουηδικές έρευνες). Σε αυτές τις περιπτώσεις, όπως και στην έρευνα της Κένυας, η «έλλειψη ενδιαφέροντος» αντιμετωπίζεται ως μέρος του συνόλου των εμποδίων. Αντιθέτως, στο PIAAC και στο AES, η έλλειψη ενδιαφέροντος δεν θεωρείται εμπόδιο: η λογική είναι ότι τα εμπόδια δημιουργούνται μόνο όταν δεν έχει πραγματοποιηθεί μια εκφρασμένη επιθυμία συμμετοχής. Ο στόχος είναι τότε να ανακαλυφθεί το τί εμπόδιζε τη συμμετοχή. Κατά συνέπεια, δεν έχει σημασία να τεθεί το ζήτημα των εμποδίων με άτομα που δεν έχουν κανένα ενδιαφέρον να συμμετάσχουν. Αυτή η κυρίαρχη προσέγγιση για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τα εμπόδια οδηγεί σε μια σοβαρή υποτίμηση, αν όχι παραμέληση, των θεμελιωδών εμποδίων διάθεσης.

Σε όλες σχεδόν τις χώρες με πληροφορίες σχετικά με τα εμπόδια μεταξύ των μη ενδιαφερόμενων ερωτηθέντων, οι εκθέσεις δείχνουν ότι ένα σημαντικό μερίδιο του πληθυσμού αντιμετωπίζει εμπόδια στη διάθεση. Στις 11 ευρωπαϊκές χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα του Ευρωβαρόμετρου για τη διά βίου μάθηση, το ποσοστό αύξησης αυτών των ειδών εμποδίων κυμαινόταν από ένα χαμηλό 14% στη Δανία έως ένα υψηλό 31% στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ομοίως, αναφέρεται ότι οι ψυχολογικοί παράγοντες επηρεάζουν σημαντικά την ετοιμότητα των Καναδών να αναζητήσουν οργανωμένες μαθησιακές δραστηριότητες. Περίπου το 35% δήλωσε ότι δεν χρειαζόνταν περισσότερη εκπαίδευση. Παρόμοιο συναίσθημα εκφράστηκε από το 41% των Κένυων που δεν ήθελαν να εγγραφούν επειδή θεωρούσαν τους εαυτούς τους «αρκετά

εγγράμματους». Συγκρίνοντας τους συμμετέχοντες με τους μη συμμετέχοντες, αρκετές μελέτες δείχνουν ότι, για ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού, τα εμπόδια διάθεσης είναι μακράν ο μεγαλύτερος αποτρεπτικός παράγοντας. Η έλλειψη ενδιαφέροντος αντικατοπτρίζει συχνά έναν υποκειμενικό ορθολογισμό που οικοδομείται γύρω από την πολιτιστική ιδιοκτησία, την ταυτότητα και το πλαίσιο της ζωής του ατόμου, ιδίως όσον αφορά την εργασία. Για ένα άτομο που έχει μια μονότονη, ταπεινή ή με άλλο τρόπο εργασία χωρίς προσωπική εμπλοκή ή ένα άτομο χωρίς δουλειά και το οποίο δεν βλέπει καμία ευκαιρία για καλύτερη απασχόληση, η απόφαση να μην εμπλακεί σε εκπαίδευση ενηλίκων γίνεται μια πολύ λογική πράξη. Για να εγγραφεί αυτό το άτομο σε ένα μάθημα ή πρόγραμμα, πρέπει να αποκτήσει την πεποίθηση ότι η μελέτη θα επηρεάσει θετικά την εργασιακή του κατάσταση. Η συμμετοχή σε μελέτες για άλλους λόγους εκτός από την εργασία είναι ξένη για την οπτική και την ταυτότητα αυτού του ατόμου.

4. Αναφορές

Aldridge, J. (2016). *Participatory research: Working with vulnerable groups in research and practice*. Policy Press.

Bird, J. K., Murphy, R. A., Ciappio, E. D., & McBurney, M. I. (2017). Risk of deficiency in multiple concurrent micronutrients in children and adults in the United States. *Nutrients*, 9(7), 655.

Bright, B. P. (Ed.). (2018). *Theory and practice in the study of adult education: The epistemological debate*. Routledge.

Courau S., (2000). Τα βασικά εργαλεία του εκπαιδευτή ενηλίκων. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Cull, P. (2019). *Community-based disaster response teams for vulnerable groups and developing nations: implementation, training, and sustainability: a thesis presented in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Emergency Management at Massey University, Wellington, New Zealand (Doctoral dissertation, Massey University)*.

DICKSON, N. What I Wish I'd Known Then: My Three Top Tips for Engaging 'Vulnerable' Women in Arts-Based Research. *FEMINIST ADULT EDUCATORS' GUIDE*, 261.

Estevez, A., Jauregui, P., Lopez-Gonzalez, H., Mena-Moreno, T., Lozano-Madrid, M., Macia, L., ... & Jiménez-Murcia, S. (2020). The Severity of Gambling and Gambling Related Cognitions as Predictors of Emotional Regulation and Coping Strategies in Adolescents. *Journal of Gambling Studies*.

Fordham, P., Poulton, G., & Randle, L. (2018). *Learning Networks in Adult Education: non-formal education on a housing estate*. Routledge.

Fragala, M. S., Cadore, E. L., Dorgo, S., Izquierdo, M., Kraemer, W. J., Peterson, M. D., & Ryan, E. D. (2019). Resistance training for older adults: position statement from the national strength and conditioning association. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 33(8).

Gayer, C., Anderson, R. L., El Zerbi, C., Strang, L., Hall, V. M., Knowles, G., ... & Wilkinson, B. (2020). Impacts of social isolation among disadvantaged and vulnerable groups during public health crises.

Hart, M. (2018). *Working and educating for life: Feminist and international perspectives on adult education*. Routledge.

Häusermann, S., Kurer, T., & Schwander, H. (2015). High-skilled outsiders? Labor market vulnerability, education and welfare state preferences. *Socio-Economic Review*, 13(2), 235-258.

- Holmes, E. A., O'Connor, R. C., Perry, V. H., Tracey, I., Wessely, S., Arseneault, L., ... & Bullmore, E. (2020). Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health science. *The Lancet Psychiatry*.
- Holmes, E. A., O'Connor, R. C., Perry, V. H., Tracey, I., Wessely, S., Arseneault, L., ... & Bullmore, E. (2020). Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health science. *The Lancet Psychiatry*.
- Jarvis, P. (2004). *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση: θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Kantová, M., & Arltová, M. (2020). Emerging from crisis: Sweden's active labour market policy and vulnerable groups. *The Economic and Labour Relations Review*, 31(4), 543-564.
- Kasi, E., & Saha, A. (2019). Vulnerability and Vulnerable Groups of People. *The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies*, 1-7.
- Kuran, C. H. A., Morsut, C., Kruke, B. I., Krüger, M., Segnestam, L., Orru, K., ... & Torpan, S. (2020). Vulnerability and vulnerable groups from an intersectionality perspective. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50, 101826.
- Mezirow, J. (2007). *Η μετασχηματίζουσα μάθηση*. Αθήνα: Μεταίχμιο. Noye, D. (1997). *Πρακτικός οδηγός του εκπαιδευτή*. Αθήνα: Μεταίχμιο. Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg. Rogers, A. (1999). *Η εκπαίδευση ενηλίκων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Rogers, C. (2003). Ο Carl Rogers και η προσωποκεντρική του θεωρία για την ψυχοθεραπεία και την εκπαίδευση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Simopoulos, G., Magos, K., Karalis, T. (2016). The Languages of Others: Exploring the Assumptions of Teachers of Greek as a Second Language on Multilingualism. *International Journal of Language and Linguistics*. Vol. 3, No. 2; June 2016
- Tavousi, M., Mehrizi, A., Solimanian, A., Sarbandi, F., Ardestani, M., Hashemi, A., & Montazeri, A. (2016). Health literacy in Iran: findings from a national study. *Payesh (Health Monitor)*, 15(1), 95-102.
- Taylor, E. W. (2017). Transformative learning theory. In A. Laros, T. Fuhr, & E. W. Taylor (Eds.), *Transformative Learning Meets Bildung* (pp. 17-29). Rotterdam: SensePublishers.
- Tennant, M. (2019). *Psychology and adult learning: The role of theory in informing practice*. Routledge.
- Thompson, J. L. (Ed.). (2018). *Adult education for a change*. Routledge.
- Walter, P., & Earl, A. (2017). Public pedagogies of arts-based environmental learning and education for adults. *European journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 8(1), 145-163. Doi: 10.3384/rela.2000-7426.relaOJS88

Weinberger, A. H., Gbedemah, M., Martinez, A. M., Nash, D., Galea, S., & Goodwin, R. D. (2018). Trends in depression prevalence in the USA from 2005 to 2015: widening disparities in vulnerable groups. *Psychological medicine*, 48(8), 1308-1315.

Βεργίδης, Δ. (2003). Εκπαίδευση ενηλίκων: συμβολή στην εξειδίκευση στελεχών και εκπαιδευτών. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Βεργίδης, Δ. Κόκκος, Α. (2010). Εκπαίδευση ενηλίκων: Διεθνής προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μ. (2011). Μεθοδολογία Κοινωνικής Εργασίας Μοντέλα Παρέμβασης. Αθήνα: Τόπος.

Δημουλάς, Κ., & Σιδηρά, Β., & Γαλατά, Β. (1995). Συμμετοχική μεθοδολογία εκπαίδευσης ενηλίκων. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Ζωγράφου, Α. (2002). Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα: Θεωρία, Πράξη, Προβληματισμοί. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Θεοδωράτου - Μπέκου, Μ. (2006). Ωρίμανση και Δυναμική Ομάδας: Συμβολή στην συμβουλευτική νέων. Αθήνα: Rosili.

Καλλινικάκη, Θ. (2011). Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας. Αθήνα: Τόπος.

Καλογρίδη, Σ. (2017). Οι Τάξεις Υποδοχής στο δημοτικό σχολείο: ένας θεσμός υποστήριξης και ένταξης των μαθητών από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.

Καραλής, Θ. (2013). Κίνητρα και εμπόδια για την συμμετοχή των ενηλίκων στη Διά βίου εκπαίδευση. Αθήνα: Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων.

Καρούζου, Σ., & Ζαφειροπούλου, Ν. (2008). Οδηγός Στήριξης Ευπαθών Κοινωνικά Ομάδων. Αθήνα: Καύκας.

Κατσορίδου-Παπαδοπούλου, Χ. (2009). Κοινωνική εργασία με ομάδες. Αθήνα: Έλλην.

Κλήμης, Ν. (2005). Ψυχολογία των ομάδων: Κλινική ψυχοδυναμική προσέγγιση.

Κόκκος, Α. (2005). Εκπαίδευση ενηλίκων – Ανιχνεύοντας το πεδίο. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κόκκος, Α. (2008). Εκπαιδύοντας τους Εκπαιδευτές Ενηλίκων. Αθήνα: Μελέτη αξιολόγησης, Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Κυρίδης, Α. (2015). «Ισότητα στην ελληνική εκπαίδευση; Ας γελάσω...» Οι κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανισότητες στην Ελλάδα σύμφωνα με τις απόψεις φοιτητριών και φοιτητών ελληνικών ΑΕΙ και ΑΤΕΙ. Στο Θάνος, Θ. (επιμ.), Η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα: ερευνών απάνθισμα. Αθήνα: Gutenberg, 79-118

Μπουρίκος, Δ. , Σωτηρόπουλος, Δ. (2014) Οικονομική Κρίση, Κοινωνική Πρόνοια και Κοινωνία Πολιτών, ΕΛΙΑΜΕΠ: Παρατηρητήριο για την Κρίση, Αθήνα.

Σικελιανού, Δ. (2010). Κλινική ψυχοπαθολογία ενηλίκων. Αθήνα: Διόνικος.

Σιμόπουλος, Γ. (2018). Η διαπολιτισμική διάσταση στη διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας και η διδασκαλία της ελληνικής σε μετανάστες και πρόσφυγες. Από: Καλαουζίδης, Γ., Σιμόπουλος, Γ., Σκιαδά, Μ., Γεωργιάδου, Ι. (2018). Η διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης / ξένης γλώσσας σε ενήλικους: θεωρητικοί προβληματισμοί, πρακτικά προβλήματα και καλές πρακτικές. Ανακτήθηκε από: https://www.academia.edu/36606466/%CE%97_%CE%B4%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CF%83%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%

Σταθόπουλος, Π. (2000). Κοινωνική Εργασία: Διαδικασία, μέθοδοι και τεχνικές παρέμβασης. Αθήνα: Παπαζήση.

Σταμέλος, Γ. (2009). Εκπαιδευτική Πολιτική. Αθήνα: Διόνικος.

Ταυλαρίδου-Καλούτση, Α., & Παπαφλέσσα, Θ. (2007). Η βιωματική διδακτική στην εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών. Αθήνα: Κριτική.

Τζελεπάκη, Δ., & Ναλμπάντης, Δ. (2015). Κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης.

Τσιμπουκλή, Α. & Φίλλιπς, Ν. (2008). Εκπαίδευση Ενηλίκων Εκπαιδευτών. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ/Γ.Γ.Ε.Ε./Ι.Δ.ΕΚ.Ε..